

EXAMENSARBETE

Hösten 2005

Lärarytbildningen

Livskunskap genom skönlitteratur

Vad säger styrdokument och
modern forskning och vilken
medvetenhet finns hos lärare och
elever?

Författare

Maria Bolin

Natalia Strömberg

Handledare

Wiveca Friman

www.hkr.se

Livskunskap genom skönlitteratur

Vad säger styrdokument och modern forskning och vilken medvetenhet finns hos lärare och elever?

Abstract

Syftet med uppsatsen är att genom en litteraturstudie gällande aktuell forskning, intervjuer med fem högstadielärare samt enkätundersökning med 30 högstadieelever ta reda på hur man kan arbeta med skönlitteratur för att på bästa sätt skapa livskunskap. Med livskunskap syftar vi på all kunskap som hjälper ungdomarna att forma dem på deras väg till att bli vuxna individer. I arbetet undersöker vi om det är möjligt att med skönlitterära texter uppnå styrdokumentens mål, hur skönlitteratur används i undervisningen, hur litteraturintresse kan väckas hos eleverna och om lärare är medvetna om att man kan få svar på livskunskapsfrågor via skönlitteratur. Vi tittar närmare på hur elever uppfattar arbetet med skönlitteratur samt vilka konsekvenserna blir beroende av vem som väljer litteraturen.

Resultaten visar att lärare är medvetna om att elever kan nå livskunskap via skönlitteratur men de saknar ord för att beskriva vad de vet. Elevenkäterna visar att det finns ett stort intresse för livskunskapsfrågor men att de saknar medvetenhet om att de kan finna svar på dessa i litteraturen. Detta kräver att det finns kunnighet och engagemang hos lärarna för att eleverna ska få vetskap om vilken kunskap skönlitteraturen verkligen kan ge. Undersökningen visar att det finns god möjlighet att nå en del av styrdokumentens mål med hjälp av skönlitteratur och att det finns många vägar att gå för att nå dit. Endast lärarens kunskap, fantasi och vilja sätter gränser.

Ämnesord: Livskunskap, skönlitteratur, litteraturintresse, litteraturundervisning

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	5
1.1 Avgränsning	5
1.2 Syfte	5
1.3 Problemprecisering	6
1.4 Uppsatsens disposition	7
2 LITTERATURGENOMGÅNG	7
2.1 Vad styrdokumentet säger	8
2.1.1 LpO 94	8
2.1.2 Bibliotekets roll	9
2.1.3 Kursplan i svenska	10
2.1.4 Kursplan i historia	11
2.1.5 Kursplan i religion	11
2.1.6 Kursplan i samhällskunskap	11
2.2 Skönlitteratur i undervisningen	12
2.2.1 Boksamtal	13
2.2.2 Tematisk läsning	13
2.2.3 Dialog om litteraturen	14
2.2.4 Film som komplement	14
2.3 Att skapa intresse för skönlitteratur	15
2.4 Kunskap genom skönlitteratur	16
2.5 Vad eleverna tycker om att läsa skönlitteratur	18
2.6 Bokvalet	18
2.6.1 Konsekvenserna av vem som väljer	19
2.7 Kanons vara eller icke vara	20
2.8 Att nå styrdokumentens mål genom skönlitteratur	22
3 METOD	23
3.1 Intervjuade lärare	24
3.2 Eleverna	24
4 RESULTAT FRÅN INTERVJUERNA	25
4.1 Hur mycket utgår du från styrdokumentet när du planerar ditt arbete med litteratur?	25
4.2 I vilken utsträckning använder du dig av skönlitteratur i undervisningen?	26
4.3 I vilka ämnen använder du skönlitteratur?	26
4.4 Hur arbetar ni med skönlitteratur?	26
4.5 Hur väljer du vilka böcker som skall läsas?	27
4.6 Vad blir konsekvenserna av vem som styr ditt val av litteratur?	27
4.7 Hur får du som lärare dina elever intresserade av den litteratur som du har tänkt använda i undervisningen?	28
4.8 Vad tycker du att en bra ungdomsroman skall innehålla?	28
4.9 Vad lär dina elever sig genom att läsa skönlitteratur?	29

5 ANALYS AV LÄRARINTERVJUER	29
5.1 Lärarnas medvetenhet om livskunskap via skönlitteratur	31
6 REDOVISNING AV ENKÄTUNDERSÖKNING	32
6.1 Vad tycker du om att läsa skönlitteratur i skolan?	33
6.2 Vem väljer vilka böcker ni läser i klassen?	33
6.3 Har det någon betydelse för dig vem det är som väljer skönlitteraturen som skall läsas?	34
6.4 I vilka ämnen läser ni skönlitteratur?	34
6.5 Vilka ämnen är du mest intresserad av att läsa om när det gäller skönlitteratur?	35
6.6 Varför läser du skönlitteratur i skolan?	35
6.7 Vilken typ av böcker eller författare vill du helst läsa i skolan och varför?	36
6.8 Hur många böcker läser du under ett läsår?	36
7 ANALYS AV ENKÄTUNDERSÖKNING	36
7.1 Elevernas liv och skönlitteraturen	38
8 DISKUSSION	39
8.1 Att nå styrdokumentens mål genom skönlitteratur	39
8.2 Lärarnas och elevernas medvetenhet om livskunskap via skönlitteratur	40
8.3 Arbetet med skönlitteratur	41
8.4 Väcka intresse för skönlitteratur	43
8.5 Tillgodogöra sig livskunskap via skönlitteratur	44
8.6 Konsekvenser av bokvalet	45
9 SAMMANFATTNING	46
KÄLLFÖRTECKNING	49
BILAGA 1 Intervjufrågor till lärarna	
BILAGA 2 Elevenkät	

1 Inledning

I takt med att samhället förändras måste även skolan och dess undervisning ändras. Skönlitteraturen speglar samhällsutvecklingen och är därför ständigt aktuell. Vi är medvetna om att dagens ungdomar är väl insatta i och intresserade av frågor (existentiella frågor, frågor om identitet med mera) som skönlitteraturen kan hjälpa till att ge svar på. Av erfarenhet vet vi att dagens elever är kritiska och gärna ifrågasätter lärarens arbetsätt och val av litteratur och detta ställer krav på dagens pedagoger. Det är viktigt att man som lärare håller sig ajour med aktuell litteratur som tar upp ämnen som tilltalar eleverna. Vi vill som svensklärare förmedla att läsning av skönlitteratur i skolan inte bara är något nödvändigt ont och något som man måste göra för att läraren vill det. Istället är vår förhoppning att vi ska kunna få våra elever att se skönlitterära texter som en källa till lust, glädje och tröst och något som berikar livet och ger kunskap.

Som blivande svensk- och religionslärare är vi intresserade av att undersöka hur man genom skönlitteratur i undervisningen kan ta upp så kallade ”svåra” och ibland tabubelagda ämnen i klassrummet, ämnen som är nödvändiga att få kunskap om för att få beredskap för vuxenlivet. Exempel på sådana ämnen kan vara livsfrågor, moral, människosyn och medmänsklighet, religiösa frågor, identitetssökande, mobbning, sexualitet och könsroller, utseendefixering eller droger och berusning. Vi vill också ta reda på hur man genom litteraturen kan få ungdomar att förstå historiens och våra förfäders betydelse för hur samhället ser ut idag samt få eleverna att inse att de har ett ansvar för hur framtiden utvecklas.

1.1 Avgränsning

Skönlitteratur är ett vitt begrepp. När vi använder ordet skönlitteratur syftar vi på romaner för ungdomar och vuxna, både klassiska och moderna. Av tids- och utrymmesskäl har vi valt att inte titta närmare på användningen av noveller, dikter, sångtexter med mera som en del i undervisningen. Dock kommer vi att beröra användandet av film i samband med litteraturläsning, då många böcker idag har filmatiserats.

1.2 Syfte

Syftet med arbetet är att genom en litteraturstudie undersöka hur man kan använda framför allt skönlitteratur i svenskundervisningen på högstadiet, men också film och teater, för att eleverna ska kunna få ny kunskap som de kan tillämpa i sina egna liv och i sin egen

utveckling. Denna kunskap kallar vi i arbetet för livskunskapsfrågor och en närmare definition av begreppet finns under rubriken ”Problemprecisering”. Genom att intervjua fem lärare vill vi ta reda om lärarna är medvetna om att eleverna kan få livskunskap via skönlitteratur. Med en enkätundersökning undersöker vi hur eleverna uppfattar arbetet med skönlitteratur i skolan, samt vad de vill få ut av läsningen.

1.3 Problemprecisering

Enligt styrdokumentet är det i huvudsak svensklärares ansvar att använda skönlitteratur i skolan. Men genom arbetet vill vi undersöka om skönlitteratur är ett givande och funktionellt sätt att arbeta tvärvetenskapligt över ämnesgränserna, framför allt i so-ämnena, där livskunskapsfrågor, det vill säga frågor som kan hjälpa oss att forma oss till dem vi är och blir, till exempel frågor rörande identitet, sexualitet, existentiella frågor, moral, människosyn, religiösa frågor, samhällets uppbyggnad, historiska sammanhang med mera, kan bli aktuella, och inte något som bara tillhör just svenskämnet. Till exempel kan skönlitteratur användas i samband med moral och etik i ämnet religion eller demokrati och solidaritet i ämnet samhällskunskap.

Med vårt arbete vill vi genom litteraturstudier, intervjuer med lärare och enkät med elever söka svar på följande frågor som utgår från litteraturen, pedagogen och pedagogisk medvetenhet:

1. Vilka mål i styrdokumentet kan man uppnå genom att använda skönlitteratur i skolan?
2. Hur använder lärare skönlitteratur i undervisningen?
3. Hur får läraren sina elever intresserade av de böcker och den litteratur som är tänkt att användas i undervisningen?
4. På vilka sätt kan man integrera skönlitteratur i undervisningen för att eleverna på bästa sätt ska tillgodogöra sig denna?

Vi vill få svar på följande frågor genom att utgå från eleverna:

1. Vad tycker eleverna om att läsa skönlitteratur?
2. Vem väljer vilken litteratur som ska läsas och arbetas med? Får eleverna vara med och välja?
3. Vad blir konsekvenserna av vem som väljer?

Vi har valt att dela upp vår problemprecisering i två delar. Första delen utgår från facklitteraturen men även från pedagoger, och andra delen utgår från litteraturen och eleverna. Tanken är att vi ska undersöka både lärarnas och elevernas perspektiv för att nå bästa möjliga resultat i vår undersökning.

1.4 Uppsatsens disposition

I uppsatsen kommer först en litteraturgenomgång, där vi redovisar den litteratur, de undersökningar och den föreläsning vi har använt oss av i arbetet. Därpå följer metoddelen där vi beskriver den intervju- och enkätmetod som använts vid vår undersökning. Intervju- och enkätpersonerna presenteras kort. Sedan redovisar vi resultaten av våra intervjuer. I den följande punkten analyserar vi intervju svaren. Vidare redovisar vi resultaten av vår enkätundersökning. Även här följer en analys av svaren. Därefter kommer en diskussion där vi lyfter fram och reflekterar över resultaten av vår undersökning. Resultaten knyts här an till syftet och litteraturdelen. Här diskuteras även vilka konsekvenser resultaten har för vår yrkesroll. Arbetet avslutas med en kort sammanfattning där vi fokuserar på vad resultaten kan få för konsekvenser för vår blivande yrkesroll.

2 Litteraturgenomgång

Det har gjorts många undersökningar och det har skrivits åtskilliga böcker om hur man kan använda skönlitteratur i undervisningen. Undervisning med hjälp av skönlitteratur kan ske på många olika vis och det finns inte bara ett rätt sätt att arbeta utifrån. Smith (1997) framhåller att läsning inte är "något som man undervisar i enligt något recept" (sid 187). Till exempel tar Chambers (1993) upp vikten av samtal kring texter, Molloy (1996) skriver om betydelsen av reflektion kring texten, både muntlig och skriftlig och Hellstrand och Lindqvist (1998) beskriver hur fiktiva historiska romaner kan ge kunskap om historia. För att man i klassrummet ska kunna diskutera kring det som vi i uppsatsen kommer att kalla livskunskapsfrågor anser vi det vara viktigt att både arbeta muntligt och skriftligt på olika sätt med texter. Det är också viktigt att man anpassar arbetssätten efter den aktuella elevgruppen och det ämne som är i fokus. Vi menar att det är en skillnad mellan livsfrågor och livskunskapsfrågor. Livsfrågorna innehåller endast de existentiella frågorna medan livskunskapsfrågorna behandlar såväl livsfrågor som alla frågor som är viktiga för unga människor (se exempel ovan) för att de ska kunna utvecklas.

Till detta arbete har vi valt att titta närmare på aktuell litteratur och aktuella undersökningar och kommer inte att se tillbaka på hur skönlitteraturen har använts i undervisningen längre tillbaka i tiden. Vi kommer dock att göra en kort tillbakablick gällande kanons vara eller icke vara i skolan för att skapa förståelse för hur synen på användandet av skönlitteratur i skolan har förändrats.

2.1 Vad styrdokumentet säger

Vad säger LpO 94 och styrdokumentet i svenska, religion, samhällskunskap och historia om användandet av skönlitteratur i undervisningen? Hur förhåller de sig till det som vi har valt att kalla för livskunskapsfrågor? Nedan följer en sammanfattning som ger svar på dessa frågor.

2.1.1 LpO 94

I LpO 94 (Läraryrket 2002) under rubriken "Skolans värdegrund och uppdrag", finner vi underlag för att livsfrågor skall genomsyra skolans verksamhet. Där står bland annat att skolan skall förmedla de grundläggande värden som vårt samhälle bygger på. Exempel på detta kan vara alla människors lika värde, den enskilda människans frihet och okränkbarhet samt solidaritet med svaga och utsatta. En av skolans uppgifter är att låta varje elev hitta sin egen identitet och genom den kunna delta i vårt samhälle. Skolan skall också hjälpa elever att skapa förståelse för andra människor så att de utvecklar empati för olika människors levnadsvillkor och livssituationer. Mobbning, främlingsfientlighet och trakasserier skall ständigt motarbetas genom kunskap och öppna dialoger samt aktiva åtgärder.

LpO 94 säger vidare att kännedom om det egna kulturarvet hjälper människan att skapa en trygg identitet. Det är lika viktigt att utveckla en trygg identitet som att skapa en förmåga att leva sig in i andra människors levnadsvillkor och uppfattningar.

Skolan skall uppmuntra att skilda åsikter förs fram och diskuteras. Betydelsen av individuella ståndpunkter skall främjas. Eftersom de krav och förväntningar som ställs på pojkar och flickor i skolan bidrar till att påverka deras syn på vad som är manligt och kvinnligt är det ett viktigt ansvar skolan har att motverka förhärskande könsmonster. Därför skall skolan aktivt gagna kvinnors och mäns lika rätt och potentialer.

Under rubriken "Skolans uppdrag" kan man i LpO 94 läsa att språk, lärande och identitetsutveckling är starkt förenade med varandra. Eleven utvecklar sin identitet, sin

förmåga att kommunicera med omvärlden och sitt språk genom ständiga tillfällen att samtala, läsa och skriva.

Under mål och riktlinjer i LpO 94 förtydligas ovanstående uppdrag.

Skolan skall sträva efter att varje elev

- utvecklar sin förmåga att göra och uttrycka medvetna etiska ställningstaganden grundade på kunskaper och personliga erfarenheter,
- respekterar andra människors egenvärde,
- tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling, samt medverkar till att bistå andra människor,
- kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utveckla en vilja att handla också med deras bästa för ögonen och visar respekt för och omsorg om såväl närmiljön och miljön i ett vidare perspektiv (Läraryrket 2002, sid 13f).

2.1.2 Bibliotekets roll

Både LpO 94 och kursplanen i svenska nämner bibliotekets roll i skolan. Ett mål att sträva mot enligt kursplanen i svenska är att eleven ska få möjlighet att utveckla förmåga att använda olika utvägar för att skaffa sig information. Biblioteket är en viktig informationskälla. Därför är det betydelsefullt att eleverna lär sig använda biblioteket och att lärarna hjälper dem att ta för vana att använda det, till exempel genom att besöka biblioteken under skoltid.

Under rubriken ”Mål att uppnå” i kursplanen i svenska kan man läsa att eleven ska ha stärkt sin förmåga till kreativt skapande och ha fått ett förhöjt intresse för att använda sig av det kulturutbud som samhället erbjuder. I detta kulturutbud spelar biblioteken en viktig roll. Biblioteken erbjuder så mycket mer än bara litteratur; på biblioteken kan man hyra film, lyssna på musik, titta på konstutställningar, gå på sagostunder eller föreläsningar av olika slag och mycket annat.

I Lpo 94 står det under rektorns ansvar att skolans arbetsmiljö skall vara utformad så att eleverna får tillgång till handledning och pedagogiska hjälpmedel av bra kvalitet. Eleverna skall också erbjudas stöd för att själva kunna söka och få nya insikter, till exempel via bibliotek, datorer och andra redskap.

2.1.3 Kursplan i svenska

Syftet med svenskämnet är att ge eleverna möjligheter att nyttja och förbättra sin förmåga att tala, lyssna, se, läsa och skriva samt möta och ta lärdom av skönlitteratur, film och teater. Kursplanen i svenska säger att litteraturen och språket spelar framträdande roll för den individuella identiteten. Svenskämnet skall förstärka elevernas identitet och öka deras förståelse för människor med annorlunda kulturell bakgrund.

Kultur och språk är förenade med varandra och i språket ryms ett lands historia och kulturella identitet. Språket reflekterar den mångfald av kulturformer som utvidgar och ger form åt samhället. Genom skönlitteratur, film och teater, som är en del av kulturarvet, förmedlas kunskaper och värderingar. Skolan ska utgå från elevernas erfarenhet av litteratur, film och teater. På så vis ska skolan skapa möjligheter för att olika upplevelser, åsikter och värderingar möts och får samma utrymme i klassrummet.

Under rubriken ”Mål att sträva mot” säger kursplanen i svenska bland annat att eleven genom litteraturläsning utvecklar sin fantasi och lust att lära. Eleven skall lära sig att uttrycka och reflektera över de tankar och känslor som väckts i samband med läsning av olika texter. Genom skönlitteratur i olika former från olika tider och delar av världen skall eleven få möjlighet att förstå kulturell mångfald.

Att språk och litteratur måste ses som en helhet poängteras under rubriken ”Ämnets karaktär och uppbyggnad”. Därför måste samtliga moment som ingår i svenskämnet integreras med varandra och samverka utan att delas upp i olika stycken. Kursplanen i svenska säger vidare att det inte bara är svensklärarens ansvar att göra eleverna medvetna om språkets betydelse för lärande samt elevernas språkutveckling, utan detta är alla lärares ansvar. Dock ligger huvudansvaret på svenskläraren, vilken också har främsta ansvaret för att eleven får uppleva och ta till sig olika sorters litteratur. Språket och litteraturen är därför svenskämnets dominerande innehåll och en källa till kunskap om vår omvärld.

Kursplanen i svenska lyfter fram betydelsen av livskunskapsfrågor genom att belysa vikten av kulturella inslag i undervisningen:

Skönlitteraturen, filmen och teatern öppnar nya världar och förmedlar erfarenheter och upplevelser av spänning, humor, tragik och glädje. Skönlitteratur, film och teater hjälper människan att förstå sig själv och världen och bidrar till att forma identiteten. Skönlitteratur, film och teater ger möjligheter till empati och förståelse för andra och för det som är annorlunda och för omprövning av värderingar och attityder. Därigenom

kan motbilder formas till exempelvis rasism, extremism, stereotypa könsroller och odemokratiska förhållanden. När ungdomar möter skönlitteratur, film och teater innebär det också möjligheter för dem att tillägna sig litterära mönster och förebilder (www.skolverket.se/kursplaner och betygskriterier).

För att ytterligare belysa skönlitteraturens betydelse, kan man läsa i kursplanen att den ger insikter i ”den lilla människans” livsvillkor under olika tider och i olika länder. Litteraturen ger även andra synsätt på det som finns nära oss i vardagen. Litteraturen kan vara ett enastående hjälpmedel i sökandet efter svar på de stora livsfrågorna. Den kan också hjälpa elever att finna ett språk för att ge uttryck åt vad de känner och tänker (www.skolverket.se).

2.1.4 Kursplan i historia

Det förflutna spelar en viktig roll i all kunskap. Genom historieämnet får man en möjlighet att se sig själv och olika skeenden i vår tid som en del av den historiska utvecklingen. Precis som svenskämnet skall historieämnet ge eleverna möjlighet att leva sig in i ”den lilla människans” villkor och levnadssätt under gångna tider (www.skolverket.se).

2.1.5 Kursplan i religion

Genom religionskunskap kan man lära känna sig själv, sitt liv och sin omvärld samt utveckla förmåga och redskap till att handla ansvarsfullt. Att fundera på och arbeta med existentiella frågeställningar och trosfrågor ingår i en individuell utvecklingsprocess.

I dagens sekulariserade och mångfaldiga samhälle med dess rika kulturella och etniska innehåll blir behovet av att förstå hur människor tänker, agerar och utvecklar sina liv större. Religionskunskapen syftar till att väcka diskussioner rörande olika livsåskådningar och genom detta kan toleransen för olika seder och kulturformer öka. Detta kan bland annat motverka främlingsfientlighet (www.skolverket.se).

2.1.6 Kursplan i samhällskunskap

Samhällskunskap skall ge fundamentala kunskaper om olika samhällen och förmedla och stimulera till medverkan i demokratiska värden. Ämnet gestaltar hur människor utvecklas och formas av de samhällen som de lever i. Dessutom ökar ämnet förståelsen för egna och andras förutsättningar och värderingar. På så vis bidrar samhällskunskapsämnet till att lära eleverna att ta avstånd från och motarbeta förtryck och främlingshat. Ämnet skall även låta olika åsikter föras fram och diskuteras (www.skolverket.se).

2.2 Skönlitteratur i undervisningen

I styrdokumenterna står det att skönlitteratur skall användas i undervisningen men inte hur och varför (Brodow & Rininsland 2005). Detta ger läraren fria händer i användandet, på både gott och ont. Genom att studera vad olika forskare säger om skönlitterära inslag i undervisningen har vi fått en inblick i olika arbetssätt. Vi kommer nedan att redovisa några sätt.

Som lärare är det viktigt att tänka på de klassiska didaktiska grundfrågorna; vad (ska läsas), hur (ska texten läsas) och varför (ska texten läsas). De didaktiska valen får stor betydelse för eleverna. Men didaktik inbegriper också frågor som vem (ska läsa texten), när (ska texten läsas), var (ska den läsas) och med vem (ska den läsas) (Molloy 2003).

I boken *Att läsa skönlitteratur med tonåringar* (2003) tar Molloy upp problemet med rutinisering, där lärare använder samma skönlitterära bok år efter år utan att tänka på *vem* de egentligen undervisar. Som exempel ger hon nyutexaminerade lärare som på grund av osäkerhet väljer samma bok eller böcker som sina tidigare handledare, utan att egentligen reflektera över valet. Som stressad lärare med stor arbetsbörda kan det vara lätt att glömma alla de didaktiska frågorna. Men med exemplet ovan menar Molloy att de didaktiska frågorna är viktiga, inte bara i svenska, utan i alla ämnen (Molloy 2003).

I *Reflekterande läsning och skrivning* (1996) skriver Molloy om vikten av att eleverna får lära sig att tala och skriva om vad de har läst för att kunna skildra sina upplevelser utifrån den text de läst för att efter läsningen kunna gå vidare med nya lärdomar. Med läsning av skönlitteratur kommer således skrivpedagogiken in. Molloy menar att om eleverna får skriva om sin läsning så kommer de att lära sig ett språk för att uttrycka sina egna erfarenheter (Molloy 1996).

Molloy har också förslag på olika metodiska redskap i undervisningen där man arbetat med skönlitteratur. Ett av dessa är skrivandet i en loggbok eller en så kallad läslogg. I den kan eleven integrera sina egna tankar om livet utanför skolan med arbetet och litteraturläsningen i skolan. Genom läsloggen kan eleverna se sin egen utveckling över tid. Ord och citat samt funderingar över den lästa texten skall skrivas ner i loggen. Funderingarna i läsloggen kan bli underlag för diskussioner i klassrummet kring den lästa texten (Molloy 1996).

2.2.1 Boksamtal

Chambers lägger stor vikt vid samtalandet kring böcker och det eleverna läst. Detta menar han hjälper dem att också att lära sig tala om andra saker i sina liv. Boksamtal hjälper eleverna att förstå vad en bok handlar om. Genom att tala om det vi har läst kan vi gemensamt finna nya bottnar och vi kan ge form åt de tankar och känslor som väckts under läsningens gång (Chambers 1993).

Enligt Chambers innehåller ett bra boksamtal tre viktiga ingredienser. Dessa är att utbyta enusiasm, utbyta frågetecken och att upptäcka mönster i texten. Chambers poängterar vikten av att inte ställa varför-frågor till eleverna under boksamtalets gång. Varför-frågor kan hämma eleverna om de känner att de alltid måste motivera och förklara sitt påstående eller sin ståndpunkt. Istället förespråkar han att man som lärare använder uttryck som ”jag undrar” eller ”berätta för mig” eller ”säg mig”. Genom att använda dessa frågor istället så visar läraren sitt intresse och samtidigt markeras att läraren inte själv sitter inne med de rätta svaren. Genom frågor som dessa återvänder lärare och elever ständigt till texten (Chambers 1993).

2.2.2 Tematisk läsning

Molloy (1996) nämner att skönlitterära texter ofta vinner på att ingå i ett större tematiskt sammanhang och kan användas i samarbete med andra ämnen än svenskan. Detta är något som också Hellstrand & Lindqvist nämner i *Den historiska berättelsen i undervisningen* (1998). Författarna skriver att ”den historiska skönlitteraturens utnyttjande i undervisningen är läromedlets kärna” (Hellstrand & Lindqvist 1998, sid 6). I historiska skönlitterära verk blandas fakta och fiktion. Detta är något som Mary Ingemansson under föreläsningen *Historiemedvetenhet och skönlitteratur* 2005-11-09 kallade för ”faktion”. Genom att använda skönlitteratur i historieundervisningen skapas förståelse för ”den lilla människan” i ett historiskt sammanhang (Hellstrand & Lindqvist 1998). Det är något som även Mary Ingemansson poängterade under ovan nämnda föreläsning. Hon menade till och med att skönlitteratur är bättre än faktaböcker för att lära eleverna förstå tids skeenden, skapa empati, synliggöra levnadsförhållanden, jämföra då och nu, skapa bilder i huvudet och levandegöra det förflutna och människans historia.

Läsning av historiska romaner kan med fördel användas för att på ett levande sätt illustrera en epok. När man läser om händelser i enskilda människors eller familjers liv från en särskild tid

ger det eleverna tillfälle att sätta sig in i ett historiskt eller socialt samband. Eleverna kan få en förståelse för hur folk kunde ha det samtidigt som de kan jämföra med sina egna liv och upplevelser. Vid läsning av historiska romaner är det viktigt att poängtera för eleverna att romanfigurerna och deras liv kan vara fiktion och inte nödvändigtvis behöver vara sanna. Men genom att läsa både historiska romaner och faktaböcker får eleverna flera olika perspektiv på historien (Bommarco m.fl 1988).

Ett exempel på sådant som kan vara känsligt och kanske svårt att föra en diskussion om kan vara invandrarnas situation. Ett sätt att få in klassisk litteratur i klassrummet när man diskuterar exempelvis invandring, kan vara Vilhelm Mobergs *Utvandrarna* för att få en förståelse för invandrarnas situation. Detta visar att man inte alltid behöver utgå från modern litteratur, det vill säga litteratur som är känd och aktuell för ungdomar idag, för att diskutera aktuella frågor (Brodow & Rininsland 2005).

2.2.3 Dialog om litteraturen

Det är viktigt att skapa en bra och öppen klassrumsmiljö där eleverna vågar delta i samtal om litteratur. Litteraturläsningen bör också ibland enbart vara till för lustläsning och nöjes skull. Det kan också då fungera som återhämtningstillfälle i den ibland stressade skolmiljö som många elever befinner sig i (Brodow & Rininsland 2005).

Både Molloy (1996) och Brodow och Rininsland (2005) poängterar vikten av att gå i dialog med eleverna och då gärna med hjälp av läslogg. För lärarens del är det också till stor hjälp att skriva en egen läslogg över vad man läser, vad man gör och varför man gör det. Tiden läraren tar till detta, att fundera över och sätta ord på vad man läst, är väl använd och kan berika samtal med eleverna (Brodow & Rininsland 2005). Genom att läraren gör samma sak som eleverna, och blir en av alla röster som hörs både skriftligt och muntligt i dialogerna, får man vad Dysthe kallar ett flerstämmigt klassrum (Dysthe 1996).

2.2.4 Film som komplement

Ett sätt att arbeta med en skönlitterär bok är att komplettera den med filmvisning. Idag är många kända böcker, både klassiker och moderna, filmatiserade. Finns det tid och utrymme för filmvisning finns det enligt Brodow och Rininsland flera fördelar med att arbeta med film i klassrummet. De menar att ett arbete med skönlitteratur i samband med film är givande då eleverna idag är förtroga med filmen som medium. Filmen kan ibland ersätta en text som

läraren anser vara för svår för klassen, till exempel filmatisering av Shakespeares dramer. Genom att läsa en text och se filmen kan man bli varse olika mediers begränsningar och möjligheter (Brodow & Rininsland 2005). Dessutom påverkar bilden människor mycket mer idag än förr. Till och med musik är kopplat till bilder. Att bilden har så stor inverkan i våra liv idag gör film till ett tacksamt medium att arbeta med tillsammans med skönlitteratur.

2.3 Att skapa intresse för skönlitteratur

För att på bästa möjliga vis skapa ett intresse för skönlitteratur i klassrummet bör man utgå från elevernas intresse, förmåga och behov (Brodow & Rininsland 2005). Molloy (2003) hävdar på samma sätt som ovanstående forskare, att det är grundläggande för läraren att ha kunskap om de funderingar om livet och de erfarenheter som eleverna har för att på bästa vis kunna välja och arbeta med litteratur som passar just den eleven och den elevgruppen.

Undersökningar har visat att vad elever söker efter i en text är igenkänning. Brodow och Rininsland (2005) beskriver vad Pedagogiska gruppen i Lund bland annat har kommit fram till när det gäller ungdomars litteraturläsning. Pedagogiska gruppen betonar att ett villkor för att eleverna ska godkänna en text är att den för eleverna är igenkännande, antingen i sin verklighet och situation eller i en fantasivärld där de kan känna igen sig i hjälten. Dock hävdar forskarna Brodow och Rininsland (2005) att så inte alltid är fallet. Istället söker en del elever sig till fantasylitteratur med spänning och teatraliska inslag och där igenkänning med romanfigurer inte är lika lätt. I dessa fall anser ungdomarna att det vardagliga i texter där de kan känna igen sig själva ligger dem för nära för att texten ska kunna stimulera deras fantasi.

Det finns emellertid forskare som till skillnad från Brodow och Rininsland (2005) hävdar att just igenkänning är det allra viktigast för eleverna i valet av texter. Bland annat har Ulfgard (2002) i en undersökning av unga flickors läsning av skönlitteratur kommit fram till att den litteratur som flickorna väljer oftast har samband med deras egna liv. I sin slutsats av forskningsresultatet hävdar Ulfgard: ”Det finns således ett behov av en undervisning som möter eleverna i dessa situationer och som en hjälp för skolan att genomföra sitt uppdrag kommer litteraturläsningen väl till pass” (sid 343). Vidare skriver hon att det är viktigt att skolan och lärarna inte förkastar elevernas egna litteraturval och tolkningar utan gör dessa till en del av undervisningen samtidigt som man ser till att eleverna får möta olika sorters litteratur. Vi har inte funnit någon likvärdig undersökning gällande unga pojkars läsning av skönlitteratur och kan därför inte göra någon jämförelse mellan pojkars och flickors val.

Även Molloy (2003) understryker vikten av att eleverna ska kunna hitta sig själva och sina undringar i texten. Detta medför att elevernas tolkningar av texten inte behöver bli desamma som lärarens. För att arbetet med en text ska kännas meningsfullt och viktigt för eleverna så bör det i texterna finnas en koppling mellan elevernas egna liv och texten. Molloy skriver att arbete med frågor rörande att bli vuxen och relationer vuxna emellan är något som kan bli en väg till verklig kunskapsutveckling om att bli vuxen. Då måste man fundera på vad det innebär för tonåringar att bli vuxen. I sökandet efter svar väljer ungdomar böcker om mobbning, klassklyftor och sexuellt överförbara sjukdomar. Molloy hävdar att bakom valet av dessa böcker finns andra frågor gällande moral och etik, frågor om livsuppfattningar och om individuell integritet samt frågor om rätt och fel i en demokrati.

Ett sätt att skapa intresse för skönlitteratur är att låta eleverna ha ständig tillgång till böcker. Böckerna ska finnas lättillgängliga och väl synliga för eleverna. Eleverna ska få chans att möta böcker via högläsning och de ska uppmuntras till att samtala med sina klasskamrater och lärare om det lästa. På så vis skapas förhoppningsvis ett naturligt intresse för litteraturen (Chambers 1993).

Lärarens eget engagemang, inställning och utstrålning vad rör böcker och läsning av skönlitteratur är oerhört betydelsefull när det gäller att fånga elevernas intresse. Detta visar Brodow och Rininsland tydligt genom följande ord:

En lärare som själv lyser av läsglädje och dessutom visar intresse för och uppskattning av sina elever är givetvis den bästa socialisationsfaktorn när det gäller att skapa intresse för litteraturläsning och erövra ett nödvändigt begreppsförråd (Brodow & Rininsland 2005, sid 59).

2.4 Kunskap genom skönlitteratur

En förutsättning för att elever ska kunna skapa kunskap genom skönlitteratur är att man utgår från den specifika elevens bakgrund, erfarenhet och kunskapsnivå. Detta ställer krav på läraren, och i *Att arbeta med skönlitteratur i skolan – praktik och teori* (2005) anser Brodow och Rininsland att det är viktigt att man känner sina elever väl och känner till deras intressen, deras litterära repertoar och var de ligger i mognadsprocessen.

Molloy frågar dock, *kan* eleverna lära sig något genom skönlitteraturen? Och vad kan eleverna i så fall lära sig genom att läsa skönlitteratur? Molloy (2003) skriver att kursplanen i svenska för högstadiet ger ett indirekt svar på frågan. I kursplanen i svenska står nämligen att ”skönlitteratur ger kunskaper om barns, kvinnors och mäns livsvillkor under olika tider och i olika länder. Litteraturen ger också perspektiv på det nära och vardagliga” (sid 15f). Då frågar Molloy sig *vilken* skönlitteratur som ger *vilka* kunskaper ur *vems* perspektiv? Och vad är ”nära och vardagligt” för eleverna? Det är just därför som läraren måste hålla sig a jour med utbudet av böcker och skaffa sig kunskap om vad eleverna skall och har behov av att få lära sig.

Molloy (2003) menar att lärare inte alltid klargör för eleverna *varför* de har valt en viss text och *varför* den skall läsas. I dessa fall kan eleverna uppfatta valet som konstigt och odemokratiskt, och genom att de inte förstår *varför* de skall läsa texten, så går en chans till personlig utveckling och att lära något nytt förlorad. Texten blir inte meningsfull för dem och då lär de sig inget.

Ett sätt att fånga elevernas uppmärksamhet är att ta fasta på det som ligger nära deras vardag. Texter som innehåller sådant som eleverna själva spontant tar upp, till exempel mobbning eller könsroller, kan leda till att eleverna skapar ny förståelse och kunskap (Brodow & Rininsland 2005).

Vad läsaren har för erfarenhet av mötet med skönlitteratur är en avgörande faktor i läsningen. Varje läsning bygger på förförståelse och därför är det av vikt att läsaren har någon kännedom om det som texten behandlar. En text får inte vara för lätt och inte heller för svår och ta upp helt okända ämnen för eleverna. Texten skall vara en rimlig utmaning för att läsaren skall kunna ta till sig och lära sig av den (Ulfgard 2002).

Ulfgard (2002), Molloy (1996 & 2003), Brodow och Rininsland (2005) och Chambers (1996) nämner alla vikten av igenkänning i texten. Utan igenkänning blir det svårare att ta till sig texten och skapa sig en ny kunskap utifrån den.

Smith (1997) menar att vi inte själva är medvetna om hur mycket vi faktiskt lär oss genom att läsa. Vi lär oss både om språket, om omvärlden och om oss själva via läsning. Anledningen

till att vi inte märker att vi lär oss när vi läser är att det ofta går lätt, och många gånger är läsningen även lustfylld.

2.5 Vad eleverna tycker om att läsa skönlitteratur

Det är ett känt faktum att ungdomar läser mer än vuxna. Trots det rika video- och kanalutbudet som finns idag, kan man i vissa undersökningar se tendenser till att ungdomars litteraturläsande ökar (Ulfgard 2002).

I en undersökning som Brodow och Rininsland (2005) har gjort om ungdomars litteraturläsning i skolan har de upptäckt att eleverna tycker att det är roligt att läsa och att de förstår värdet med läsning. Det är när eleverna i skolan blir ombudda att läsa litteratur som inte ingår i deras egna litterära repertoar, det vill säga texter och genrer som de inte tidigare mött och funnit givande, som läsningen blir ett tvång och kan upplevas som meningslös (Molloy 2003). När då läraren vill förvissa kritiska elever om vikten av att läsa skönlitteratur måste skälen vara hållbara och förklarliga för eleven (Brodow & Rininsland 2005).

2.6 Bokvalet

Enligt Molloy (2003) är det oftast läraren som väljer vilken litteratur som skall läsas. Ulfgard (2002) nämner flera faktorer som spelar roll i lärarens val av böcker. Dels skall svenskämnet infria de mål och syften som styrdokumentet kräver. Dels har läraren egna ambitioner och en egen litterär bakgrund samt en föreställning om elevernas behov och litterära bakgrund. Vidare spelar skolans ekonomiska villkor, mål och tillgång till litteratur roll i valet.

Vad läraren bör tänka på i valet av litteratur är att det kommer att få betydelse. Allt vi läser får effekt på oss och läraren måste ha i åtanke att den effekt texten får på eleverna kanske inte blir den väntade (Chambers 1993).

Enligt Chambers (1993) kan valet av skönlitterära texter ske på tre olika vis i skolan. Antingen kan läraren själv göra ett val utan att engagera eleverna i det, eller också kan eleverna välja bok själva och läraren godkänner valet. Det tredje sättet är att en auktoritet, till exempel regeringen eller skolledningen, står för valet av bok. Chambers understryker att all läsning är beroende av tidigare erfarenheter och detta är något som läraren måste ha i åtanke vid valet. Då all läsning bygger på tidigare erfarenheter måste läraren också fråga sig vad eleverna behöver läsa för att komma vidare i sin läsutveckling och personliga utveckling.

Valet av bok skall vara noga planerat. Läraren bör hålla sig ajour med utbudet av nya böcker och diskutera med andra kollegor om arbetsmetoder och lästips.

2.6.1 Konsekvenserna av vem som väljer

Det är ett faktum att det som är lärarnas, skolans och skolbibliotekets rättesnören, för vad de anser vara god och accepterad litteratur, inte överensstämmer med elevernas egna val av litteratur (Ulfgard 2002). En konsekvens av att läraren väljer vad som skall läsas i klassrummet är att eleverna kan avvisa texten. När detta sker beror det ofta på att eleverna inte kan relatera till texten. Den berör dem inte och de ser inte meningen med den (Molloy 2003).

Som lärare ska man vara försiktig med att anta att alla elever har samma intresse och kärlek för att läsa böcker. Istället ska man ha som mål att eleverna i alla fall ska läsa de böcker som man kommit överens om (Brodow & Rininsland 2005).

Vid val av texter som tar upp känsliga frågor måste läraren vara medveten om att det kan väcka känslor och diskussioner hos eleverna. Detta måste läraren ha beredskap för innan valet av böcker. Läraren måste veta att hon kan hantera det som eleverna väljer att diskutera ur boken och även de känslor och tankar som läsningen har väckt (Chambers 1993).

Läraren är kanske inte alltid medveten om att hon påverkar elevernas uppfattning om människan och omvärlden när det gäller undervisning genom skönlitteratur. Genom skönlitteraturen förmedlas teorier om människan, världsuppfattningar och moraliska värderingar i olika kulturer och situationer (Molloy 2003). När läraren väljer litteratur måste hon vara medveten om vilken bild av samhället och världen hon kan förmedla till sina elever. Det är viktigt att bilden inte blir ensidig utan att eleverna får möjlighet att möta många skiftande världar och kulturer. Brodow och Rininsland (2005) tar upp ett exempel där en lärare är tveksamt inställd till att använda *Gömda* av Liza Marklund. Denna bok är populär bland hennes elever men läraren menar att den kan uppmuntra eventuella rasistiska tendenser bland eleverna.

Med anledning av dagens invandring är det lämpligt att i klassrummet diskutera kulturmöten och mångkulturella frågor. Ett exempel ur *Att arbeta med skönlitteratur i skolan* (Brodow & Rininsland 2005) är när en lärare i deras undersökning om arbete med skönlitteratur, vill arbeta mer med kulturmöten som tema för att förebygga rasistiska tendenser. Viljan finns där,

men läraren i fråga anser att det finns ont om lämpligt textmaterial för detta. Dessutom måste en text som tar upp rasism och främlingsfientlighet få gott om tid till bearbetning och diskussion. Annars kan vinklingen av texten bli fel och det får en motsatt effekt än vad läraren tänkt sig från början.

I val av bok bör den som väljer tänka på att den som väljer utövar makt, då vi vet att allt vi läser får en effekt på oss; texten kommer att väcka tankar, känslor, minnen och idéer hos oss. Något som visar på denna maktutövning är den diskussion som då och då flamlar upp, där myndigheter och andra menar att kanon är ett måste i skolan. Vidare är vuxnas bekymmer för att barn ska ta skada av det som ibland kallas skräplitteratur, och sättet man avgör vad som är skräp inom litteraturen, en maktutövning. Så hur läraren än väljer litteratur så får det betydelse, just för att läsningen ger effekt på oss och effekten blir heller inte alltid vad läraren, föräldern eller myndigheten väntat sig (Chambers 1993).

I de flesta klasser idag finns elever med invandrarbakgrund. Detta är något som läraren måste tänka på. I en artikel ur *Lärarnas tidning* nummer 9, 2004 skriver Maria Lannvik Duregård om problemet i den svenska skolan gällande frånvaron av icke västerländsk litteratur. Hon skriver att enligt Svenska barnboksinstitutets statistik var 73 procent av år 2003:s översatta barn- och ungdomsböcker ursprungligen skrivna på engelska. Vidare menar Lannvik Duregård att om man som lärare vill skapa förståelse och medkänsla för andra och ibland främmande kulturer – vilket styrdokumentet faktiskt säger att man ska göra – så är det viktigt att tänka på att det inte bara har betydelse att man läser, utan också i allra högsta grad vad man läser. Mycket av dagens populärlitteratur tenderar att generalisera och ge en stereotyp bild av ”de andra”.

Fördelen med att låta eleverna själva välja text kan bli att det väcker läslusten hos eleverna eller att den befintliga läslusten blir större. Eftersom varje människa är sin egen och då man väljer litteratur efter egna intressen och erfarenheter kan eleverna uppleva läsningen som mindre krävande och mer lustfylld läsning om de får välja själva (Brodow & Rininsland 2005).

2.7 Kanons vara eller icke vara

I skolorna arbetade man på 1800-talet aktivt för att skydda ungdomen mot den vanebildande och osunda populärlitteraturen. Till en början försökte man i skolan förhindra läsning av

denna sortens litteratur genom att låtsas att den inte fanns. Runt 1800-talet i Sverige innehöll inte svenskämnet av någon direkt litteraturläsning. En anledning till detta var att man kände misstro mot romanen. Under andra hälften av 1800-talet etablerades litteraturen som ett eget ämne. Det man då läste i skolorna var Sveriges egna stora diktare. Syftet med att läsa väl valda diktare var att fostra eleverna till moraliska och nationalistiska medborgare, samt att hålla dem ifrån populärkulturen. En kanon utvecklades snabbt. Man listade upp de författare som ansågs framstående och lämpliga att läsa. Denna kanon framstod snart som självklar och den gick inte att ifrågasätta och den ledde till att en skarp gräns mellan finkultur och populärkultur drogs. (Persson, 2000)

Fram till 1960-talet präglades kanon av idealism och nationalism. Men i början av 1960-talet började populärkulturen förekomma i undervisningen. Syftet med att låta eleverna komma i kontakt med populärkulturen var att de skulle lära sig att skilja på god och dålig litteratur. Dålig litteratur var detsamma som populärlitteratur. Eleverna skulle utsättas för den dåliga litteraturen i små portioner och under noggrann kontroll. Man kallade denna metod för vaccinationsmetoden och man trodde att eleverna genom att ömsom läsa god litteratur, ömsom läsa dålig, självmant i framtiden skulle välja den goda framför den dåliga (Persson, 2000).

I dag har man en annan syn på litteraturen i skolorna. Den så kallade populärlitteraturen anses inte längre vara skadlig. Tvärtom ser man istället mycket positivt på populärlitteraturens roll i elevernas utveckling av sig själva (Persson 2000).

Enligt Ulfgårds (2002) undersökning har ofta lärare och skolbibliotekarier en uppfattning om vad som anses vara god litteratur. De författare som skriver ”god” litteratur har då större möjlighet att finnas på skolbiblioteken och användas i klassuppsättning. På vissa skolor utvecklas en lokal kanon och den kan påverka elevernas läsning av litteratur i skolan och även på fritiden.

Att samtliga människor har rätt att bibehålla sin kulturella identitet kan tyckas vara en självklarhet. Men då måste man också fråga sig vad vårt så kallade gemensamma kulturarv egentligen är och innebär. När det gäller skönlitteratur har, som tidigare nämnts, det varit de högutbildades tycke och smak som har fått råda och på något sätt blivit allmänhetens åsikt. Den ”fina” litteraturen som har använts eller används i kanon, läses i skolorna just för att den

anses vara ”fin” och för att eleverna bör känna till den. Kanon har inte lästs för att man vill sätta in den i ett kunskapsutvecklande sammanhang och det är just detta som är problemet med kanon. Kanon kan ge en inskränkt syn på kulturen, som inte tar i beaktande att människor kan ha olika sorters bakgrund och behov. Självklart skall eleverna få chans att möta klassiska författare som till exempel Strindberg när de går i högstadiet. Men då skall han inte läsas enbart för att han tillhör våra stora klassiker utan för att han skriver om saker som fortfarande kan beröra eleverna i deras egna liv (Bommarco m. fl 1988). Således kan man även från äldre, klassisk litteratur få svar på livskunskapsfrågor.

2.8 Att nå styrdokumentens mål genom skönlitteratur

Efter att ha studerat styrdokumentet och en del av den aktuella litteratur som behandlar forskning kring skönlitteraturens betydelse i undervisningen, kan vi konstatera att många av styrdokumentens mål, både LpO 94 och kursplanerna i svenska, religion, samhällskunskap och historia, borde gå att uppnå med hjälp av skönlitteratur. Ungdomar är, enligt den litteratur vi läst, intresserade av livskunskapsfrågor som skall leda dem in i vuxenlivet och styrdokumentet säger att eleverna skall få kännedom och kunskap om dessa.

Både LpO 94 och kursplanerna i ovan nämnda ämnen tar upp vikten av att få insikt i livskunskapsfrågor, till exempel genom att utveckla förståelse för sin egen och andras livssituation, både idag och i gångna tider och i andra delar av världen. De säger att eleverna ska lära sig att ta etiska beslut och kunna skapa förståelse för sin egen och andras kulturella identitet och värderingar. Samtliga styrdokument säger att eleverna ska få kunskap om vårt kulturella arv och få förståelse för vad ett demokratiskt samhälle bygger på. Detta för att de ska kunna förstå sin egen roll i samhället, den roll som i sin tur bygger på de historiska skeenden som lett fram till den de är idag, och för att de ska få en förståelse för hur de själva ska kunna påverka framtiden.

Molloy (2003) förtydligar vad man kan uppnå i styrdokumentens mål genom att använda olika slags litterära texter i undervisningen:

Texternas referenser kommer att knyta an till en redan känd verklighet, men också utforska samspelets gränser med andra människor. I samtal om egna och andras texter kan också en diskussion föras om vilka värderingar som är destruktiva och vilka som är positiva i kampen för vad som utgör ”demokratins grund”. /.../ Jag menar att horisonten kan vidgas, fantasin kan uppövas och inlevelseförmågan kan öka om man läser, skriver och talar om texter av olika slag. /.../ En möjlig väg till tolerans för andra

människors livsvillkor och tänkesätt skulle kunna öppnas för läsare i olika åldrar genom mötet med skönlitteratur i skolan (sid 318).

3 Metod

Vår undersökning går ut på att ta reda på om elever genom skönlitteratur kan skapa kunskap som de kan tillämpa i sina egna liv och i sin egen utveckling. Vi vill finna svar på vilka sätt man arbetar med skönlitterära texter i undervisningen för att eleverna ska kunna tillgodogöra sig dem på bästa sätt, hur lärare får eleverna intresserade av böckerna som skall läsas samt undersöka hur pass medvetna lärare är om vilka kunskaper skönlitteraturen kan ge. Vi vill också ta reda på vad elever tycker om att läsa skönlitteratur i skolan, vem som väljer litteraturen som skall läsas och vilka konsekvenserna blir beroende på vem som väljer böckerna.

Vi har valt att göra både en kvalitativ och en kvantitativ undersökning. Den kvalitativa undersökningen innebär att vi har utfört halvstrukturerade djupintervjuer med fem högstadielärare. Begreppet halvstrukturerade intervjuer har vi tagit från Kvale (1997). Med halvstrukturerade intervjuer menas att man på förhand har bestämt vilka frågor som skall ingå i intervjun, men intervjuaren är mottaglig för intressanta utvecklingar och sidospår som kan leda till följdfrågor som är till nytta för undersökningen. I en kvalitativ forskningsintervju är det viktigt att även försöka uppfatta det som sägs mellan raderna (Kvale, 1997). Denna form av intervju tilltalar oss eftersom den ger en möjlighet att följa upp tänkvärda svar och åsikter som kan vara till fördel för oss och vårt arbete. Frågorna har konstruerats så att de ska ge ett helhetsperspektiv på lärarens arbete med skönlitteratur. Dessa frågor är väsentliga för vår problemformulering.

Intervjuerna med lärarna utgick från nio frågor. Intervjufrågorna ligger som bilaga 1 i arbetet. Vi var båda närvarande vid alla intervjuerna. Båda förde anteckningar vid intervjuerna för att notera det mest centrala i svaren. Vid intervjuerna har vi betonat anonymitet. Anonymiteten har, som vi uppfattar det, sannolikt bidragit till att de tillfrågade har kunnat svara avslappnat och ärligt på frågorna.

Vid utformning av elevenkäten har vi tagit hjälp av Trost (2001). Trost talar i *Enkätboken* (2001) om attityd- eller åsiktsfrågor. Enligt honom finns det två sätt att ställa attitydfrågor. Det ena sättet är att låta den svarande ta ställning till ett antal påståenden om tycke, smak eller attityder. Det andra är att ställa frågor som kan besvaras med ja eller nej. Trost menar att det

kan finnas en risk med att ställa frågor av ovanstående art, då de svarande kan tröttna och bara svara på måfå. Ytterligare en risk är att den svarande glömmer vad svarsalternativen handlar om. Vi har dock valt att ta med denna typ av frågor i vår enkät, då vi inte har ställt så många frågor av denna sort.

Öppna frågor är frågor som inte har fasta svarsalternativ. Trots att Trost inte rekommenderar öppna frågor har vi valt att ta med sådana i enkäten ändå. Detta har vi gjort för att vi ville ha svar på vissa frågor som inte kunde formuleras på något annat sätt, och det fanns inte tid för enskilda intervjuer med eleverna. Vi har dock varit medvetna om att vårt val att ha med öppna frågor i enkäterna innebär att vi har fått tolka svar samtidigt som det har inneburit merarbete i sammanställningen. Även vid enkätundersökningen har anonymitet betonats, vilket troligtvis har lett till att eleverna har kunnat svara ärligt på enkätfrågorna. Enkäten bestod av åtta frågor och den ligger som bilaga 2 i arbetet.

3.1 Intervjuade lärare

De intervjuade består av fem personer som samtliga arbetar på högstadiet. Det är fyra kvinnor och en man. Deras ålder sträcker sig mellan 28 och 43 år. De har arbetat som lärare mellan fem och nio år. En av de intervjuade är utbildad lärare i svenska och engelska, tre är utbildade svensk- och so-lärare, men endast två av dessa tre undervisade i so-ämnena, och en är utbildad so-lärare men undervisar även i svenska. Intervjuerna genomfördes på två olika skolor och tog mellan 30 och 60 minuter per intervju. Lärarna intervjuades en och en. Då könsfördelningen är ojämn kommer vi inte att titta närmare på skillnader och likheter mellan mannens och kvinnornas svar eftersom detta inte är relevant för vår undersökning. I redovisningen av resultaten kommer vi att gå igenom huvudfråga för huvudfråga. Vi kommer dock inte att redovisa respondenterna person för person då flera svar liknar varandra. Vi kommer inte heller att redovisa följdfrågorna. Orsaken till att vi inte har valt att redovisa följdfrågorna är att de har varit av sådan art att de givit svar på våra huvudfrågor.

3.2 Eleverna

Skolan där enkäten skulle genomföras valdes i samband med att en av oss skulle utföra sin slutpraktik där och därför var en kontakt redan etablerad. I samspråk med en lärare på skolan, valdes klasserna ut. Vårt mål var från början att vi skulle utföra en enkätundersökning med 30 elever. Tanken var då att dessa skulle gå i samma klass eller samma årskurs. Men då klasserna på skolan där enkätundersökningen skulle äga rum innehöll mindre än 30 elever, beslutade vi

oss för att genomföra enkäten i två olika årskurser. I årskurs nio svarade 18 elever och i årskurs sex svarade 21. Sammanlagt svarade 39 elever. Då vi fått in alla svar, valde vi slumpmässigt ut 15 enkätsvar från vardera klassen. Detta gjorde vi eftersom vår utgångspunkt hela tiden varit att vi skulle utgå från 30 elevsvar. Valen skedde utan att först ha studerat svaren. I årskurs sex fick vi svar från sex pojkar och nio flickor. I årskurs nio fick vi svar från fem pojkar och tio flickor. Att det blev en skillnad mellan antalet svar från pojkar och flickor beror på att könsfördelningen i klasserna är ojämn. Vi kommer att redovisa resultaten från de olika årskurserna var för sig för att tydligt kunna illustrera skillnader och likheter. Vi har även redovisat markanta skillnader mellan pojkars och flickors svar.

4 Resultat från lärarintervjuerna

Här kommer vi att redovisa vad som framkommit under intervjuerna. Vi har försökt att få fram lärarnas personliga uppfattningar och syn på arbetet med skönlitteratur i klassrummet. I våra intervjuer har vi strävat efter att vara så neutrala som möjligt för att inte påverka respondenternas svar. Vi är dock medvetna om att våra intervjufrågor ändå visar vår ståndpunkt i ämnet. Genom intervjuerna ville vi ta reda om lärarna är medvetna om att eleverna kan få livskunskap via skönlitteratur. Vi valde dock att inte ställa någon direkt fråga om detta, då vi ville undvika att styra deras svar. Istället har vi valt att ställa vidare frågor om lärarnas arbete med skönlitteratur för att på så vis få svar på vad vi vill veta utan att styra dem.

Följande rubriker i avsnitt 4 är formulerade efter intervjufrågorna.

4.1 Hur mycket utgår du från styrdokumentet när du planerar ditt arbete med litteratur?

Två av respondenterna menar att de alltid har med sig styrdokumentet i bakhuvudet vid planeringen. Dock utgår de främst från de lokala kursplanerna. En av respondenterna svarar att styrdokumentet finns i ryggmärgen och att det är svårt att säga exakt hur mycket hon utgår från dem. Likaså den manliga respondenten anser att styrdokumentet finns i ryggmärgen och att han därför vet vad som skall göras i varje kurs. Den respondent som inte är utbildad svensklärare använder inte skönlitteratur i någon större utsträckning och kopplade då inte användandet av skönlitteratur till styrdokumentet.

4.2 I vilken utsträckning använder du dig av skönlitteratur i undervisningen?

Tre av respondenterna anser att de använder relativt mycket skönlitteratur i undervisningen, en av dem uppskattade tiden till en tredjedel av lektionerna. En lärare lägger mycket tid på arbete med skönlitteratur i skolan. En svarade att hon inte använde skönlitteratur särskilt mycket alls.

4.3 I vilka ämnen använder du skönlitteratur?

Tre av respondenterna använder sig av skönlitteratur endast i svenskundervisningen. Av dessa tre undervisade den ena endast i svenska. Läraren utan utbildning i svenska använder sig inte av skönlitteratur i so-ämnen, då hon anser att hon inte kan uppnå och hinna med målen som finns i den lokala kursplanen för so-ämnena om hon använder skönlitteratur i de ämnena. De andra två undervisar i svenska-so. En lärare använder sig av skönlitteratur i svenska, samhälle, historia och religion. Dock upplever hon det som svårt att hitta skönlitteratur som går att koppla till geografi. En av lärarna använder skönlitteratur i sina båda ämnen svenska och engelska. Om hon använder skönlitteratur i engelska eller inte beror på den aktuella elevgruppens språkkunskap i engelska.

4.4 Hur arbetar ni med skönlitteratur?

Alla lärare använder fri läsning i undervisningen men de har olika sätt att bearbeta texterna på. Tre av lärarna låter eleverna skriva bokrecension efter färdig läsning. En av dem har ibland satt ihop egna frågor som handlar om textens innehåll som eleverna fått svara på. Den av lärarna som endast undervisar i svenska arbetar förutom med recensioner även med tema med hjälp av skönlitteratur. Hon väljer ut ett antal böcker med olika svårighetsgrad inom samma tema som eleverna får välja ur. Ibland arbetar hon med klassuppsättningar. Hon använder sig även av högläsning för att inspirera eleverna, vilket ytterligare en lärare svarade att hon gjorde. Den manliga respondenten använder även han skönlitteratur i temarbeten. Två av lärarna låter eleverna läsa utdrag ur böcker; den ena av dem gjorde detta främst i samband med litteraturhistoria. En av lärarna sade sig aldrig använda klassuppsättningar och aldrig arbeta med analyser, då detta förstör läsoplevelsen för henne själv och för eleverna.

Två lärare använder litteratur för att belysa olika problem, till exempel mobbning eller utanförskap som kan finnas i klassen. Då kan man komma åt ämnet indirekt och behöver inte peka ut någon.

4.5 Hur väljer du vilka böcker som skall läsas?

Respondenterna är överens om att valet av böcker styrs av hur de har tänkt arbeta med litteraturen. Vid fri läsning får eleverna välja själva. Men då läraren styr arbetet är det andra faktorer som styr valet. Dock säger en lärare att det alltid är eleverna som väljer och att de får välja efter eget intresse. En annan lärare låter ofta impulsen styra val av bok. Ibland tar hon hjälp av böcker där det finns listor med vilken litteratur som kan användas till olika teman. Ibland rådgör hon med andra lärare; dock ber hon aldrig bibliotekarien om hjälp. En av lärarna låter temat styra val av böcker. Han försöker hålla sig ajour med nyutkommen litteratur för ungdomar och han tar hjälp av andra lärare och bibliotekarien, framför allt då det gäller att hitta litteratur som passar flickor. En svarande väljer bok olika beroende på hur hon har tänkt att eleverna ska arbeta med boken och hur lång tid de har på sig till arbetet. Hon vill gärna att eleverna ska få komma i kontakt med olika genrer och inte alltid läsa sådant de är vana vid. I valet av litteratur tar hon ibland hjälp av både andra lärare och bibliotekarie. En säger att hon väljer utifrån temat men hon föredrar också fri läsning. Vid fri läsning styr hon hellre redovisningsformen än valet av bok. Hon hjälper gärna eleverna vid bokvalet och hon vill gärna att eleverna provar på olika genrer. I årskurs sex är elevernas bokval mer fritt än i årskurs nio. Genom årskurserna styr hon upp valet och hjälper eleverna att lära sig välja böcker som passar deras läsförmåga och som ändå tar dem vidare i utvecklingen.

4.6 Vad blir konsekvenserna av vem som styr ditt val av litteratur?

Tre av lärarna svarar att om eleverna själva väljer, så är det lätt hänt att de väljer för lätta böcker. Den ena av dem tillägger att ibland blir det tvärtom, att eleverna väljer för svåra böcker. Hon uppfattar att eleverna läser mer om hon styr litteraturvalet. Det finns dock en risk att eleverna tycker att hon är tråkig om hon väljer fel bok, vilket en annan av dessa tre lärare också menar. Därför gäller det att vara flexibel och ha andra böcker på lager.

Den lärare som ibland gör sina val efter impuls anser själv att det kan bli både bra och dåligt. Hon säger att bra planering ändå brukar ge bäst resultat. Vid fria val är det lättare för dem som är vana och duktiga läsare och tycker om att läsa än för de svagare eleverna. Detta säger också en av lärarna som menar att litteraturvalet kan bli för lätt om eleverna själva väljer. Denna lärare låter gärna eleverna tipsa varandra om böcker, vilket enligt henne verkar vara det bästa sättet att få eleverna att läsa och uppskatta skönlitteratur.

En av respondenterna menar att läsningen blir mer lustbetonad om eleverna får välja. Hon anser också att skolans bibliotekarie har positiv inverkan på elevernas litteraturval. Hon poängterar att det är viktigt att eleverna får möta olika genrer och att de får läsa litteratur som är anpassad efter deras ålder, vilket underlättas om läraren väljer.

4.7 Hur får du som lärare dina elever intresserade av den litteratur som du har tänkt använda i undervisningen?

Den lärare som inte är utbildad svensklärare svarar att hon, på grund av att hon inte arbetat särskilt mycket med skönlitteratur i undervisningen, inte riktigt vet hur hon får sina elever intresserade av de böcker som eleverna ska läsa. Men hon tror att det är viktigt att eleverna känner igen sig i böckerna. Hon tror också att det kan vara bra om eleverna känner till exempelvis en film som bygger på boken som ska läsas. Detta svarar ytterligare en respondent. Hon säger även att filmen inte behöver bygga på just boken, eller boken bygga på filmen, men att film och bok kan innehålla samma tema. Denna lärare berättar även fritt om böckerna och hon måste själv tycka om boken, då känslor lätt lyser igenom. Detta svar får vi av ytterligare en respondent. Ett annat sätt som denna lärare använder är att låta eleverna titta på bokomslaget och gissa innehållet.

Även en av de andra lärarna använder sig av bokomslaget för att väcka elevernas intresse. Då kopierar hon upp framsidan på overhead. Ibland läser hon första kapitlet högt för att fånga eleverna. Hon låter eleverna titta på och prata om böcker samt har böcker stående i klassrummet som eleverna får bläddra i. Hon berättar gärna och ofta om sina egna läsoplevelser och sitt läsintresse och låter eleverna också berätta spontant för varandra om böckerna de håller på att läsa, för att inspirera varandra.

Den lärare som gör slumpmässiga val svarade att det är svårt att få eleverna intresserade av litteratur. Hon menar att om man har tur så hittar man rätt bok för rätt person. Hon känner sig dock dåligt insatt i detta.

4.8 Vad tycker du att en bra ungdomsroman skall innehålla?

Då det gäller frågan vad lärarna anser att en bra ungdomsroman skall innehålla, svarar alla utom en att läsningen skall ge ungdomarna något. En av dem svarar att boken ska innehålla någon slags känsla, den skall beröra, och att ämnet inte är lika viktigt. Två svarar att ungdomsromaner skall innehålla ett bra språk som gör texten levande och den ska dra läsaren

vidare in i handlingen. En av dem anser också att det är viktigt att språket är trovärdigt. Samma lärare säger att boken skall ge något, antingen nya insikter eller kunskaper eller en skön stund.

En lärare säger att eleverna ska känna att de läser om sin värld och sin tid, men boken måste samtidigt ha ett djup. Den skall förmedla något. En av dem hade svårt för att säga direkt vad en bra ungdomsroman skall innehålla. Hon menar att det är så olika vad ungdomar gillar och att det är svårt att säga något generellt.

En respondent trycker på vikten av att böckerna ska ta upp frågor som är viktiga för tonåringar, till exempel kärleksbekymmer, identitet och utanförskap. De ska kunna känna igen sig i böckerna och de skall vara för åldern rätt anpassade och kunna ge en bra läsupplevelse.

4.9 Vad lär dina elever sig genom att läsa skönlitteratur?

På frågan ”vad lär dina elever sig genom att läsa skönlitteratur?” svarar alla att läs- och skrivförmågan utvecklas och att ordförståelsen ökar. Två säger att hur eleverna skriver tydligt visar vilka slags böcker de läser. Fyra av dem anser att läsning lär eleverna slappna av. Lika många anser att läsning hjälper ungdomar att leva sig in i andra människors förhållanden och få en förståelse för omvärlden. En menar att läsning formar en som människa och leder till personlig utveckling. En respondent säger att läsning ökar fantasin och kan lära eleverna att skapa egna inre bilder. Två säger att läsning ger möjlighet att förstå att människor tänker olika men att det också finns de som tänker likadant. Då kan ungdomarna känna att de inte är ensamma om sina funderingar och att de inte är onormala för att de känner eller tänker på ett visst sätt.

5 Analys av lärarintervjuer

Då vi frågade lärarna om användandet av styrdokumentet i planerandet vid läsning av skönlitteratur, fick vi uppfattningen att de rutinerade lärarna har styrdokumentet i medvetandet. Det är dock främst de lokala kursplanerna som styr deras arbetssätt. Den svensklärare som inte är utbildad använder inte skönlitteratur särskilt mycket i undervisningen och kopplar därför inte användandet till styrdokumentet. Detta anser vi är ett argument för att man ska vara utbildad svensklärare för att få undervisa i svenska.

Fyra av de fem intervjuade lärarna använder skönlitteratur återkommande och relativt mycket i sin undervisning. Den lärare som inte har svensklärautbildning använder inte skönlitteratur mycket alls. Även detta visar på att det är skillnad mellan utbildade och outbildade lärares sätt att arbeta.

Alla lärare använder sig av skönlitteratur i svenskämnet. Tre av fem lärare använder skönlitteraturen endast i svenskämnet. Den lärare som saknar utbildning i svenska motiverar detta med att säga att hon inte kan uppnå målen i so-ämnena om hon använder sig av skönlitteratur där.

En av lärarna använder skönlitteratur i sina båda ämnen svenska och engelska men i olika utsträckning beroende på vilken nivå hennes elever befinner sig. Detta visar att hon har med sig tänkandet att man kan använda skönlitteratur i andra ämnen än svenska men att hon utgår från elevernas kunskapsnivå.

En lärare säger att hon använder skönlitteratur även i samhälle, historia och religion. Detta gör hon i olika utsträckning. Hon ser inga hinder med att arbeta med skönlitterära texter i andra ämnen än just svenska.

Då det gäller hur lärarna arbetar med skönlitteratur i klassrummet, så använder alla sig av fri läsning. Detta är något som vi anser vara viktigt, då eleverna får tillfälle att uppleva lustbetonad läsning samtidigt som de får chans att koppla av på skoltid. I övrigt har lärarna olika sätt att arbeta med litteraturen, allt från att låta eleverna skriva recensioner till att arbeta tematiskt. Vi får intrycket att de tre lärare som ständigt låter sina elever skriva recensioner gör detta slentrianmässigt utan att egentligen reflektera över varför eleverna ska göra detta. Hur lärarna väljer att arbeta med skönlitteraturen kan bero på vilken kultur som råder på skolan. Finns det på skolan inte någon vana att arbeta med skönlitteratur på mer än ett sätt och i andra ämnen än i svenska, blir det kanske svårare att tänka i nya banor.

Vid val av bok har lärarna gemensamt att de låter eleverna själva välja vid fri läsning. Då lärarna styr arbetet har de olika sätt att välja. Endast två av respondenterna tar hjälp av kollegor och bibliotekarie vid val av litteratur. Vårt intryck efter intervjuerna med lärarna är att ju mer man samtalar med andra inom skolan om böcker, desto mer använder man skönlitteratur i sin undervisning.

När det gäller konsekvenserna vid val av litteratur upplever vi att en del av lärarna är rädda för att styra valen för mycket. Det finns en osäkerhet kring hur eleverna ska ta emot böckerna. Detta kan bero på okunskap – både kring elevernas litterära repertoar och kring utbudet av ungdomslitteratur – samt osäkerhet, gammal vana eller brist på intresse. De intervjuade lärarna tror att om eleverna själva får välja böcker så blir läsningen mer lustbetonad. Det är säkert sant men samtidigt så har vi ett ansvar som svensklärare att låta eleverna möta olika genrer och författare och även utmanas för att komma vidare i sin läsning.

Den utbildade svenskläraren har inga förslag på hur man får eleverna intresserade av skönlitteratur, medan de andra har olika sätt för att få eleverna intresserade av litteraturen de väljer. Detta visar att ju mer utbildning, erfarenhet och vana man har av att arbeta med litteratur desto mer idéer och förslag på att väcka intresse kan läraren få.

Fyra av fem lärare vill att ungdomsromaner ska förmedla något till ungdomarna, en känsla eller en ny insikt eller bara en skön stund. En av lärarna nämner att böckerna bör knyta an till tonåringarnas värld och beröra ämnen som är viktiga för dem. Två av de svarande tycker att en ungdomsroman ska innehålla ett bra språk. Här kan man diskutera vad ett bra språk egentligen är och vem som har rätt att bedöma vad som är bra och dåligt. Vid våra intervjuer förstod vi att lärarna med ett bra språk menade att språket ska vara utvecklande för eleverna, såväl grammatiskt, i deras eget skrivande, som i deras tal.

Alla svarande lärare ser användandet av skönlitteratur i undervisningen som lärorikt. Alla menar att läs- och skrivförmågan och ordförståelsen ökar. Lärarna nämner även annat som läsningen kan ge, bland annat förmåga till inlevelse i andra människors liv och olika kulturer. Läsning kan öka fantasin och det kan utveckla ens personlighet. Läsning kan leda till att man kan få en förståelse för andra människor och sig själv. Alla lärarna hade tankar om vad skönlitteraturen kan ge och allt de nämner finns med i styrdokumentens mål. Detta talar för att mål i styrdokumentet kan uppnås med hjälp av skönlitterära texter.

5.1 Lärarnas medvetenhet om livskunskap via skönlitteratur

När det gäller vårt syfte att ta reda på hur pass medvetna lärarna är angående möjligheten att via skönlitteratur komma åt livskunskapsfrågor, så har vi kunnat utläsa att de flesta är medvetna om detta men att de inte har något namn på det. Exempel ur intervjuerna som visar

att det finns en medvetenhet om detta är att fyra av fem vill att ungdomsromanerna ska förmedla något, en känsla eller en ny insikt. Böckerna ska beröra eleverna. En av de intervjuade poängterar vikten av att böckerna tar upp frågor som är viktiga för tonåringar, till exempel kärleksbekymmer, identitet och utanförskap. Eleverna ska kunna känna igen sig i texterna. En annan lärare menar att eleverna ska känna att de läser om deras verklighet och den tid de lever i, men boken måste samtidigt ha ett djup. Läsningen skall förmedla något.

Vetskapen om att några av lärarna använder sig av litteratur för att belysa och diskutera olika problem som kan finnas i klassen, tyder på att de inser att skönlitteratur kan vara ett viktigt redskap i hanteringen av ungdomars funderingar och problem. Lärarna inser att litteraturen kan vara ett sätt att närma sig svåra frågor som kan vara känsliga att diskutera. Men genom skönlitterära texter kan eleverna tala om känsliga ämnen utan att känna sig utpekade.

Två av de intervjuade lärarna menar att läsning kan få eleverna att förstå att människor tänker olika men att det också finns de som tänker likadant som de själva. På så vis kan ungdomar som är rädda att de är ensamma om sina tankar få uppleva att det finns andra som tänker likadant.

Fyra av fem tror att läsning hjälper ungdomar att leva sig in i andra människors livsvillkor och att detta kan skapa en förståelse för omvärlden. En lärare är övertygad om att man formas som människa genom att läsa skönlitteratur och det kan vidare leda till personlig utveckling. Och det är just detta som vi har som utgångspunkt i vårt arbete, att skönlitteratur kan hjälpa ungdomar att komma vidare på sin väg in i vuxenlivet.

6 Redovisning av enkätundersökning

I detta avsnitt redovisas först resultaten för årskurs sex. Sedan följer resultaten för årskurs nio. Om vi upptäcker någon väsentlig skillnad mellan de olika årskursernas svar kommer detta att diskuteras i den följande analysen. Inte heller i enkätfrågorna har vi valt att ställa någon direkt fråga angående livskunskapsfrågor. Detta har vi gjort för att inte styra eleverna. Dessutom kan begreppet livskunskapsfrågor vara svårt att förstå för eleverna. Men genom att ställa frågor rörande vilka ämnen som intresserar dem vid läsning samt hur de uppfattar och vad de får ut av arbetet med skönlitteratur, anser vi att vi kan få svar på vilka områden som är betydelsefulla för dem och berör dem.

Rubrikerna i de följande styckena är baserade på enkätfrågorna.

6.1 Vad tycker du om att läsa skönlitteratur i skolan?

Den första frågan, ”vad tycker du om att läsa skönlitteratur i skolan?”, hade flervalsalternativ. Eleverna kunde välja mellan att svara intressant, avslappnande, lärorikt, roligt, tråkigt och meningslöst. Eleverna fick välja mer än ett svarsalternativ om de så önskade.

I årskurs sex svarade sex stycken intressant, elva stycken svarade lärorikt, nio valde roligt, tio valde avslappnande och tre tycker att det är tråkigt att läsa skönlitteratur i skolan. Ingen svarade att det är meningslöst. Enda skillnaden mellan pojkar och flickors svar i denna fråga, var att endast en pojke finner läsning i skolan intressant medan fem flickor tycker det.

I årskurs nio svarade två elever att läsning i skolan är intressant, elva menar att det är avslappnande, sex svarade roligt och en svarade tråkigt. Inte heller här var det någon som tycker att det är meningslöst. Ingen svarade att det är lärorikt. Skillnaden mellan pojkarnas och flickornas svar i årskurs nio var att endast en pojke finner läsningen avslappnande medan tio av flickorna hade ringat in detta svar.

6.2 Vem väljer vilka böcker ni läser i klassen?

Andra frågan var ”vem väljer vilka böcker ni läser i klassen?”. Även i fråga två fick eleverna flera svar att välja mellan. Eleverna kunde välja mer än ett alternativ. Svaren som de kunde välja mellan var läraren, eleverna, läraren och eleverna gemensamt, bibliotekarien eller någon annan.

I årskurs sex svarade fyra stycken att det är läraren som väljer. Fjorton svarade att det är eleverna som väljer. Två menar att det är både lärare och elever som väljer böcker tillsammans. Ingen svarade att bibliotekarien eller någon annan är med och påverkar valet.

I årskurs nio svarade sex stycken att det är läraren som väljer böcker. Tolv menar att det är eleverna själva som väljer. Tre svarade att lärare och elever väljer gemensamt. Ingen svarade att bibliotekarien eller någon annan väljer bok.

6.3 Har det någon betydelse för dig vem det är som väljer skönlitteraturen som skall läsas?

Med den tredje frågan ville vi finna svar på om det är av betydelse för eleverna vem som väljer skönlitteraturen som skall läsas i skolan. Vi undrade om det är skillnad på om till exempel läraren ensam väljer bok eller om eleverna själva väljer. Frågan var öppen på så vis att de fick svara ja eller nej, men de skulle också motivera sitt svar.

I årskurs sex svarade tolv stycken att det har betydelse vem det är som väljer böcker. Tre tycker inte det. Elva av dem som svarat ja på frågan motiverade sitt svar med att om någon annan väljer, så får de kanske läsa en bok eller en genre som de inte tycker om. En motiverade sitt svar med att skriva att de kanske då får läsa en bok som de redan har läst. Alla som svarade nej skrev att det för dem kvittar vem som väljer.

I årskurs nio svarade nio att det spelar roll vem som väljer och sex stycken svarade att det inte spelar någon roll. Av dem som svarade ja på frågan har åtta svarat att om någon annan väljer bok så kan de få läsa böcker som de inte tycker om. En av dem svarade att det beror på vilken lärare som väljer om bokvalet blir bra eller dåligt. Av dem som svarade nej, anser fem att det kvittar vem som väljer. En av dem svarade att han inte visste.

6.4 I vilka ämnen läser ni skönlitteratur?

På fjärde frågan, som gällde i vilka ämnen eleverna läser skönlitteratur, fanns fem olika svarsalternativ där eleverna kunde välja flera. Alternativen var svenska, historia, samhällskunskap, religion och andra ämnen.

I årskurs sex svarade alla att de bara läser skönlitteratur i svenska. Några skrev att de läser under andra lektionstillfällen än svenska, men att litteraturen inte är kopplad till just det ämnet där läsningen sker. Således får de tid att läsa skönlitteratur under andra lektioner än just svenska.

I årskurs nio svarade 13 att de läser skönlitteratur i svenska. En svarade att de läser skönlitteratur i historia, samhällskunskap och en svarade att de läser i andra ämnen, dock inte vilka dessa ämnen är.

6.5 Vilka ämnen är du mest intresserad av att läsa om när det gäller skönlitteratur?

Frågan ”vilka ämnen är du mest intresserad av att läsa om när det gäller skönlitteratur?” innehöll flervalsoalternativ. Eleverna kunde välja fler än ett. Alternativen var kärlek-relationer-vänskap, identitet, sexualitet, könsroller, utseendefixering, mobbning, droger, etik och moral, och annat. På sista alternativet kunde eleverna ge förslag på ämnen som intresserade dem.

I årskurs sex svarade åtta kärlek, relationer och vänskap. Av dessa var endast en pojke. Fem svarade både mobbning och droger. En svarade att hon ville läsa om identitet och två elever är intresserade av utseendefixering. Nio gav förslag på ämnen som de intresserade sig för. Av dessa svarade två stycken spänning, två svarade krig och ytterligare två svarade biografier. En svarade sport, en svarade barn och en svarade djur. Ingen valde svarsalternativ sexualitet, könsroller och etik och moral.

I årskurs nio svarade elva att de intresserar sig för kärlek, relationer och vänskap. En vill läsa om identitet. Tre svarade utseendefixering och tre svarade mobbning. Två svarade droger. Åtta stycken gav förslag på andra ämnen som de vill läsa om. Av dessa svarade en att hon vill läsa thriller-romaner, en vill läsa skräckromaner och tre vill läsa böcker som innehåller spänning. Två vill läsa biografier och en intresserar sig för historiska romaner. Ingen valde svarsalternativen sexualitet, könsroller eller etik och moral.

6.6 Varför läser du skönlitteratur i skolan?

Fråga sex, ”varför läser du skönlitteratur i skolan?” var en öppen fråga. I årskurs sex svarade 13 elever att det ökar läsförmågan. Fyra svarade att ordförståelsen blir bättre. Fem svarade att man lär sig skriva. En svarade att man blir bra på grammatik, en skrev att man blir bra på svenska och en svarade ”för att man ska lära sig” men han förklarade inte vad.

I årskurs nio svarade åtta att läsförmågan ökar. En svarade att skrivförmågan ökar. En anser att man har nytta av det i framtiden. En svarade att ordförrådet blir större. En svarade att man utvecklar sin fantasi. En svarade att man läser i skolan för att lära sig saker, men han skrev inte vad. En gav svaret att man läser för att det är roligt och fyra svarade att de inte vet varför man läser i skolan.

6.7 Vilken typ av böcker eller författare vill du helst läsa i skolan och varför?

I årskurs sex svarade två att de vill läsa alla sorters böcker. En vill läsa deckare tack vare spänningen, en vill läsa om kärlek, relationer och vänskap och en vill läsa om barn. En vill läsa böcker med svåra ord och namn i. Två vill läsa äventyrsböcker. En svarade lättlästa böcker, en svarade sportböcker och ytterligare en svarade spännande böcker. En svarar Harry Potter-böckerna. Fyra har svarat att de vill läsa böcker av Maj Bylock då de är lättförståeliga. En vill läsa Jacquelin Wilson. En vill läsa Mats Larssons böcker eftersom han skriver om folk som har det jobbigt. Två ger förslag på Gull Åkerblom för att man kan känna igen sig i hennes böcker och för att hon har serier. En svarar Linn Hallberg, en svarar Olov Svedelid och en svarar Margareta Nordqvist. Bara åtta av de svarande har motiverat varför de vill läsa en viss typ av böcker eller författare.

I årskurs nio svarade tre elever sportböcker, två svarade verklighetsbaserade, tre vill läsa böcker med spänning och två vill läsa intressanta böcker. En vill läsa historiska romaner, en vill läsa om krig och en vill läsa lugna böcker. En har svarat deckare och en har svarat kärlek och vänskap. En har svarat att hon vill läsa olika sorters böcker. Tre flickor gav förslag på författare som de vill läsa. Dessa är Stephen King, Peter Robinson och J.K Rowling. Endast en har svarat att han inte vet vilka böcker eller författare han vill läsa. Ingen motiverade varför de vill läsa en viss typ av böcker eller författare.

6.8 Hur många böcker läser du under ett läsår?

I årskurs sex är det en som svarar att han läser mellan fem och tio böcker. Fem svarar att de läser mellan 15 och 20 böcker på ett år. Fyra läser mellan 20 och 30 böcker per läsår. Fem läser mellan 30 och 40 böcker om året. En svarar att hon läser cirka 60 böcker på ett år.

I årskurs nio svarar en att han inte läser en enda bok under ett läsår. Tre svarar att de läser mellan en och tre böcker. Två läser mellan fyra och sex böcker per år. En läser mellan fem och tio böcker. En läser cirka 40 böcker på ett läsår. Två har svarat att det är olika hur många böcker de läser och fem vet inte hur mycket de läser.

7 Analys av enkätundersökning

Över lag har eleverna en positiv syn på litteraturläsning i skolan. Ingen ur de båda årskurserna anser att det är meningslöst att läsa skönlitteratur.

Vid val av litteratur menar de flesta eleverna i både årskurs sex och nio att det är de själva som väljer vilka böcker som ska läsas. Detta kan hänga ihop med att de mestadels har fri läsning i skolan. Ingen av de svarande har markerat att det är bibliotekarien eller någon annan som är med i bokvalet. Detta kan vara en konsekvens av att lärarna på skolan inte tar hjälp av bibliotekarien eller andra kollegor då de ska välja böcker.

De flesta eleverna är överens om att bokvalet blir bättre om de själva får välja. De flesta har svarat att om någon annan väljer bok åt dem så kan de få läsa en bok som de inte tycker om. Vid våra lärarintervjuer har vi insett att det är just detta som lärarna är rädda för då de väljer vilka böcker som skall läsas. Men risken finns, om eleverna ständigt får välja böcker själva, att de inte kommer vidare i sin läsutveckling eller får möta andra författare eller genrer än de är vana vid.

De flesta eleverna svarade att de endast läser skönlitteratur i svenska. Eleverna i årskurs sex läser skönlitteratur vid andra tillfällen än just svensklektionerna, till exempel kan de läsa böcker om det finns tid över i so-ämena. Det handlar dock om fri läsning. Bara två ur årskurs nio skrev att de läser skönlitteratur i andra ämnen än svenska. Men då bara två av femton ur en och samma klass svarar detta kan man undra hur det egentligen förhåller sig.

De ämnen som eleverna i årskurs sex helst vill läsa om är kärlek, relationer och vänskap samt mobbning och droger. Också i årskurs nio dominerade ämnena kärlek, relationer och vänskap. Dessa elever intresserade sig även för utseendefixering, mobbning och droger. Intressant är att ingen i de båda årskurserna har valt sexualitet, könsroller eller etik och moral. Vi hade väntat oss att dessa ämnen skulle vara populära, då den litteratur vi har använt oss av till detta arbete har visat att ungdomar är intresserade av just dessa ämnen. Att ingen har svarat sexualitet, moral eller etik kan bero på att detta är ämnen som ingår i kategorierna kärlek, relationer och vänskap. Det kan också bero på vårt val av formulering. Hade vi till exempel skrivit sex istället för sexualitet hade elever kanske valt detta. Det kan även bero på att eleverna inte riktigt vet vad som ingår i begreppen moral och etik.

På frågan varför man läser skönlitteratur i skolan hade de flesta eleverna i båda årskurser tankar om varför man gör detta. Det var fyra elever i årskurs nio som inte vet varför man ska läsa. Att så många elever har tankar om varför man ska läsa i skolan kan bero på att lärare och elever har samtalat tillsammans om detta. Eleverna i årskurs sex verkade dock mer medvetna

än eleverna i årskurs nio. Exempelvis svarade 13 av 15 elever i årskurs sex att läsning ökar läsförmågan, medan åtta av 15 svarade samma sak i årskurs nio. En orsak till att eleverna i årskurs sex verkar mer medvetna om vad läsning kan ge kan vara att de deltar i en lästävling där klassen tillsammans ska läsa så många sidor som möjligt.

Då vi bad om förslag på litteratur och författare som eleverna ville läsa var det betydligt fler elever i årskurs sex än i nio som gav konkreta förslag på både litteratur och författare. Detta kan också bero på den lästävling som eleverna i årskurs sex deltar i. Alla elever i årskurs sex gav förslag på ämnen eller författare som de vill läsa. Endast en i årskurs nio avstod från att svara på frågan. Att bara åtta elever i årskurs sex och inga elever i årskurs nio har motiverat varför de vill läsa en viss typ av böcker eller författare, kan bero på att vi har ställt två frågor i en. Att ställa två frågor i en är något som Trost (2001) avråder ifrån. Vi valde ändå att ställa frågan i enkäten då vi ville veta varför de vill läsa en viss typ av litteratur eller vilka författare de vill läsa. Med facit i hand hade vi kanske fått fler motiveringar om vi delat upp frågorna i två. Av de svar som hade motiveringar föll bokvalet på lättförståeliga böcker, böcker som ingår i serier eller böcker där de kan känna igen sig. I årskurs nio har vi fått svar att de vill läsa ”intressanta böcker” och ”lugna böcker”. Det är dock svårt för oss att tolka vad intressanta eller lugna böcker är, då detta är högst personligt.

När det gäller frågan hur många böcker eleverna läser så ser vi att eleverna i årskurs sex läser betydligt mer än eleverna i årskurs nio. De flesta eleverna i årskurs sex läser mellan 15 och 40 böcker per läsår medan de flesta svarande eleverna i årskurs nio läser mellan tre och tio böcker. Skillnaden kan bero på den lästävling som eleverna i årskurs sex deltar i. Det kan även bero på lärarnas olika arbetssätt eller engagemang. Det kan också vara en slump.

7.1 Elevernas liv och skönlitteraturen

Att många elever i årskurs sex tycker att läsning är intressant och lärorikt tyder på att läsningen fyller en funktion i deras liv. Varken i årskurs sex eller i årskurs nio svarade någon att läsningen känns meningslös, vilket kan styrka detta.

Undersökningen visar att eleverna läser mycket, framför allt i årskurs sex, och de läser gärna böcker där de kan känna igen sig, böcker om vänskap, relationer och kärlek, böcker om andra människors liv och böcker om droger och mobbning. De ovan nämnda ämnena utgör en del av det som vi kallar för livskunskapsfrågor. Således anser vi att det är uppenbart att eleverna

får livskunskap via skönlitteraturen, men undersökningen visar att eleverna inte är direkt medvetna om detta själva. På frågan varför de ska läsa skönlitteratur i skolan anger de endast mätbara färdigheter som är betydelsefulla i skolans värld. Detta kan bero på att man i skolan inte diskuterar att skönlitterära texter kan ge omätbar kunskap som eleverna har nytta av utanför skolans värld och även kan vara till nytta på elevernas väg in i vuxenlivet.

8 Diskussion

Syftet med vårt arbete var att genom en litteraturstudie undersöka hur man kan använda skönlitteratur i svenskundervisningen på högstadiet, men också film och teater, för att eleverna ska kunna få svar på livskunskapsfrågor. Genom fem lärarintervjuer ville vi ta reda på om lärarna är medvetna om att eleverna kan få livskunskap genom att läsa skönlitteratur. Med en enkätundersökning ville vi få svar på hur eleverna uppfattar valet av skönlitteratur, arbetet med skönlitteratur i skolan, samt vad de vill få ut av läsningen. Vi kommer här att diskutera resultaten och jämföra dem med den litteratur vi använt oss av i arbetet.

8.1 Att nå styrdokumentens mål genom skönlitteratur

Våra intervjuer visade att de rutinerade lärarna har styrdokumentet i medvetandet då det gäller att planera undervisning med hjälp av skönlitteratur, men det är dock inte styrdokumentet som styr deras val av litteratur. Istället är det de lokala kursplanernas mål som främst ligger till grund då de arbetar med skönlitteratur. Alla lärarna upplever användandet av skönlitteratur i undervisningen som lärorikt och samtliga menar att läs- och skrivförmågan och ordförståelsen ökar. Lärarna nämner också att förmågan till inlevelse i andra människors liv och kulturer kan öka, läsning utvecklar fantasin och det kan utveckla ens egen personlighet. Alla svarande hade uppfattning om vad läsning av skönlitteratur kan ge och alla ämnen de berör finns med bland målen i styrdokumentet. Detta anser vi tala för att mål i styrdokumentet borde kunna uppnås med hjälp av skönlitterära texter. Den forskning som vi har tagit del av talar också för detta. LpO 94 och kursplanerna i svenska, religion, samhällskunskap och historia tar upp vikten av att få förståelse för sin egen och andras livssituation, både idag, förr och i olika delar av världen. Styrdokumentet säger att eleverna ska lära sig att ta etiska beslut och få en uppfattning om sin egen och andras kulturella identitet och tänkesätt. Vidare säger ovan nämnda styrdokument att eleverna ska få insikt i vårt kulturella arv och få förståelse för vad ett demokratiskt samhälle bygger på. Mary Ingemansson poängterade under föreläsningen *Historiemedvetenhet och skönlitteratur* att skönlitterära böcker många gånger kan vara bättre än faktaböcker då det gäller att skapa

kunskap i till exempel historia. Även Hellstrand och Lindqvist (1998) menar att man kan uppnå kunskap genom skönlitteratur.

Molloy (2003) har funnit ett indirekt svar på frågan om man kan uppnå styrdokumentens mål genom att läsa skönlitteratur. I sin bok *Att läsa skönlitteratur med tonåringar* (2003) skriver hon att kursplanen i svenska säger att skönlitterära texter ger kunskap om barn, kvinnors och mäns livsvillkor genom olika tider och olika delar av världen. Detta är kunskaper som även kursplanerna i historia, religion och samhällskunskap samt LpO94 anser att eleverna ska ha då de lämnar skolan. Vår undersökning visar att de mål i styrdokumentet som man kan uppnå genom läsning av och arbete med skönlitteratur, inte bara är färdigheter som till exempel ökad läsförmåga och ordkunskap. Man kan även nå mål som ger kunskap om sig själv och andra, både i nutid och i ett historiskt perspektiv. Kort sagt: skönlitteratur kan hjälpa eleverna att nå de mål i styrdokumentet som leder till livskunskap.

Facklitteraturen vi har använt till detta arbete nämner vikten av att låta elever möta olika slags skönlitteratur skriven av olika författare. De syftar då på svensk- eller engelskspråkiga författare. Men vi menar, att då det gäller att skapa förståelse för andra kulturer och levnadsförhållanden, är det viktigt att ta in böcker i klassrummet som kommer från andra delar än västvärlden. Vad man också bör tänka på när man väljer litteratur som kommer från, och/eller handlar om, länder utanför västvärlden är att dessa inte enbart ska behandla problem såsom fattigdom, flykting- eller gatubarn eller prostitution. Möter eleverna bara dessa ämnen i böckerna får de ingen nyanserad bild av omvärlden och människors livsvillkor.

8.2 Lärarnas och elevernas medvetenhet om livskunskap via skönlitteratur

Vad gäller vårt syfte att ta reda på hur pass medvetna lärarna är angående utsikten att genom skönlitteratur få svar på livskunskapsfrågor, så har vi kunnat tolka svaren så att de flesta är medvetna om detta men att de inte har något namn på det. Trots att vi aldrig ställde någon direkt fråga till lärarna om vilka mål i styrdokumentet man kan uppnå genom att använda skönlitteratur i undervisningen, har vi fått många förslag på vad skönlitteraturen kan ge för kunskaper. Fyra av de fem lärarna svarade att ungdomsromanerna, för att de ska kunna tillföra eleverna något, skall ha ett budskap, eller också skall de förmedla känslor eller ny kunskap. Böckerna skall beröra eleverna. En av de intervjuade framhävde betydelsen av att böckerna tar upp frågor som är angelägna för tonåringar, till exempel kärleksbekymmer, identitet och utanförskap. Eleverna skall kunna känna igen sig i texterna. En annan lärare ansåg att

eleverna skall känna att de läser om sin egen verklighet och den tid de lever i, men boken ska på samma gång ha ett djup och förmedla något. Vidare svarade två av de intervjuade lärarna att läsning kan få eleverna att förstå att människor tänker olika men att det också finns de som tänker likadant. Fyra av fem antog att läsning hjälper eleverna att leva sig in i andra människors livsvillkor och att detta kan skapa en förståelse för omvärlden. En lärare är förvissad om att man formas som människa genom läsning av skönlitteratur och att detta i sin tur kan leda till att man utvecklar sin personlighet. Just detta, om skönlitteratur kan hjälpa ungdomar att komma vidare på sin väg in i vuxenlivet, är vad vi har undersökt i arbetet.

Vår enkätundersökning visar att eleverna gärna läser böcker där de kan känna igen sig. De föredrar böcker som handlar om vänskap, relationer och kärlek, böcker som behandlar andra människors liv samt böcker om droger och mobbning. Dessa ämnen utgör en del av det som vi kallar för livskunskapsfrågor. Därför anser vi att eleverna får livskunskap via skönlitteraturen, men undersökningen visar att eleverna inte är direkt medvetna om detta själva. Smith (1997) anser också att skönlitteratur ger kunskap och även han konstaterar att lärandet via skönlitteratur kan ske omedvetet.

8.3 Arbetet med skönlitteratur

Då det gäller frågan hur lärarna använder skönlitteratur i undervisningen fann vi att de intervjuade lärarna har olika sätt att arbeta med litteraturen, allt från att låta eleverna skriva recensioner till tematiskt arbete. Samtliga använder fri läsning i undervisningen. Den fria läsningen upplevs av alla lärarna som viktig eftersom det ger eleverna chans att uppleva läsning som lustbetonat samtidigt som de får möjlighet att koppla av på skoltid. Bara en lärare nämner att hon läser högt för att inspirera eleverna. Chambers (1993) nämner att högläsning är ett sätt att skapa intresse för skönlitteratur. Vi tror att högläsning är ett underskattat redskap vid läsning av skönlitterära texter. Kanske används detta mest bland yngre elever och kanske får tron att eleverna är för stora för högläsning på högstadiet lärarna att låta bli. Men vid våra kontakter med elever då vi har haft praktik, har vi upplevt att högstadieelever, men också gymnasieelever, har visat stor uppskattning då läraren läst högt för dem.

Fyra av de fem intervjuade lärarna använder skönlitteratur återkommande och relativt mycket i sin undervisning. Den lärare som inte har svensklärover utbildning använder skönlitteratur i stort sett bara då det gäller fri läsning. Hennes motivering till detta var att hon inte kunde uppnå målen i de lokala kursplanerna om hon jobbade med skönlitterära texter i andra ämnen

utöver svenska. Vi menar dock att det går. Den litteratur vi använt oss av i detta arbete visar hur detta skulle kunna vara möjligt. Till exempel Hellstrand och Lindqvist (1998) ger förslag på hur skönlitteratur kan användas i historieundervisning. Vi anser att detta tyder på att det är skillnad mellan utbildade och outbildade lärares sätt att arbeta. De utbildade svensklärarna var medvetna om att det går att använda skönlitteratur på många olika sätt, i olika ämnen och även som faktakällor.

Alla lärare använder sig av skönlitteratur i svenskämnet. Tre av fem lärare använder skönlitteraturen endast i svenskämnet. De flesta eleverna i undersökningen svarade att de endast läser skönlitteratur i svenska. Några elever i årskurs sex svarade dock att de läser skönlitteratur på andra tillfällen än just svenskan, till exempel i so-ämnena. Det handlar här om fri läsning och böckerna är inte kopplade till det specifika område som behandlas just då. Vår uppfattning är att eleverna och lärarna kan vinna på att använda skönlitterära texter i andra ämnen än just bara i svenskämnet. Exempelvis Molloy (1996) hävdar att texter av skönlitterär art många gånger kan tjäna på att ingå i ett tematiskt sammanhang och med gott resultat kan användas i samverkan med andra ämnen än svenska. Som vi nämnt ovan har Ingemansson (2005) och Hellstrand och Lindqvist (1998) också påpekat skönlitterära texters betydelse inte bara i svenska utan även i so-ämnena.

Utifrån våra intervjuer konstaterar vi att de sätt på vilka lärarna väljer att arbeta med skönlitteraturen kan ha sin grund i den kultur som dominerar på skolan. Om det på skolan inte finns någon vana att arbeta med skönlitteratur på mer än ett sätt eller i andra ämnen än i svenska, blir det kanske svårare att tänka i nya banor. Men genom vår litteraturstudie har vi kommit i kontakt med fler sätt att arbeta med skönlitteratur än sätten som de intervjuade lärarna nämner. Till exempel påtalar Chambers boksamtals betydelse för att förstå vad en bok handlar om. Boksamtal kan leda till nya tankar och insikter och genom samtalen kan man gemensamt finna olika vis att sätta in boken i ett större sammanhang. Genom boksamtal kan läraren, men också eleverna, styra in diskussionerna mot livskunskapsfrågor, då de flesta skönlitterära böcker behandlar ett eller flera av dessa ämnen. Det gäller att läraren är lyhörd för vad eleverna själva spontant väljer att kommentera av det lästa.

Molloy (1996) anser att användandet av loggbok eller läslogg är ett funktionellt hjälpmedel i arbetet med skönlitterära texter. Genom loggbok eller läslogg kan eleverna sätta in sina egna erfarenheter, tankar och känslor som väcks vid läsningen i ett vidare perspektiv. Loggbok kan

även leda till att eleverna kan följa sin egen läs- och tankeutveckling. Det som skrivs i loggböckerna kan också användas som diskussionsunderlag i klassrummet. Även Brodow och Rininsland (2005) och Dysthe (1996) delar Molloy's uppfattningar om loggbok eller läslogg.

Styrdokumentet säger att eleverna ska få möta olika typer av texter men de ska också få tillfälle att ta lärdom av film och teater. Ytterligare ett sätt att arbeta med skönlitteratur kan då vara att komplettera med film eller teater.

8.4 Väcka intresse för skönlitteratur

När det gäller frågan hur lärarna får sina elever intresserade av den skönlitteratur som skall läsas i klassrummet var det endast en av de fem lärarna som hade genomtänkta arbetssätt för att väcka intresse. Bland annat använder hon sig av högläsning för att presentera böcker; hon delar med sig av sina egna läsoplevelser; hon låter eleverna berätta spontant om böcker för att inspirera varandra. Läraren låter även eleverna vara omgivna av böcker i klassrummet. Just att låta eleverna ha tillgång till böcker är något som Chambers (1993) anser vara ett bra sätt att väcka intresse för böcker. Han rekommenderar även högläsning, som denna lärare ofta använder sig av. Chambers menar dessutom att elever skall uppmuntras till att prata med sina klasskamrater och lärare om olika böcker. Detta är något som kan skapa ett naturligt intresse för litteraturen (Chambers 1993).

De andra, utom en som inte alls hade några tankar kring detta, hade vissa förslag på hur man kan få eleverna intresserade av en bok. De gav exempel som att berätta fritt om böckerna eller att titta på bokomslaget och gissa innehållet. Vår slutsats i denna fråga är att lärarna är för dåligt insatta i hur viktigt det är att väcka intresse för böcker och för läsning. De är också för dåligt insatta på vilka sätt man kan väcka intresse för läsning. Som lärare har man stor makt då det gäller att påverka eleverna. Lärarna har, om kunskap och intresse finns, möjlighet att låta eleverna få möta olika sorters böcker. Brodow och Rininsland (2005) menar att om läraren själv tycker om att läsa och har förmåga att visa detta för eleverna, har hon de bästa förutsättningarna för att skapa och väcka ett litteraturintresse.

För att skapa ett intresse för skönlitteratur bör man, som Brodow och Rininsland (2005) hävdar, utgå från elevernas intresse, förmåga och behov. Även Molloy (2003) är av denna åsikt. Hon menar även att för att läraren skall kunna välja och arbeta med skönlitteratur som

passar den aktuella gruppen, måste hon ha insikt i elevernas erfarenheter och deras funderingar om livet. Det som Ulfgard (2002) genom undersökningar konstaterat är, att vad elever vill finna i en text är igenkänning. Har läraren då den kunskap som Molloy (2003) hävdar krävs vid litteraturval och litteraturarbete, så har man god chans att finna böcker där eleverna kan känna igen sig. De ämnen som eleverna i vår undersökning helst vill läsa om är kärlek, relationer och vänskap samt om mobbning och droger. Om lärarna tar reda på vad som intresserar deras elever blir det lättare att finna rätt bok för rätt elev.

8.5 Tillgodogöra sig livskunskap via skönlitteratur

Då det gäller hur man skall integrera skönlitteratur i undervisningen för att eleverna ska tillgodogöra sig denna menade lärarna att fri läsning är det bästa sättet att få eleverna att läsa och ta till sig texterna. Två lärare arbetar tematiskt med skönlitteratur bland annat genom att samarbeta med historieämnet när det gäller Andra världskriget. Två lärare använder litteratur för att komma åt problem som kan finnas i klassen, till exempel mobbning eller utanförskap.

Bara två lärare tar hjälp av utomstående, så som bibliotekarie eller andra kollegor, då det gäller arbete med litteratur. Vår uppfattning efter lärarintervjuerna är att ju mer man som lärare talar med andra inom skolan om böcker, desto mer använder man skönlitteratur undervisningen.

Brodow och Rininsland (2005) menar att en förutsättning för att elever skall kunna tillgodogöra sig kunskap genom litteratur är att man utgår från elevernas bakgrund, erfarenhet och kunskapsnivå. Det är viktigt att läraren känner eleverna väl och känner till deras intressen och deras tidigare erfarenheter av böcker. Läsarens tidigare erfarenhet av skönlitterära texter är enligt Ulfgard (2002) en avgörande faktor i läsningen, då all läsning bygger på förförståelse.

Alla lärare i vår undersökning anser, som vi skrev ovan, att fri läsning får eleverna att koppla av och läsningen blir lustfylld. Det är just denna läsning som Smith (1997) menar lär oss mycket som vi inte är medvetna om. Vårt språk utvecklas och vi får kunskap om omvärlden och om oss själva. Därför anser vi att det är bra att det finns så mycket fri läsning i skolan som möjligt, då eleverna lär utan att de känner den vanliga skolpressen och tvånget att lära. Lärande genom läsning av skönlitteratur sker automatiskt och omedvetet just för att läsningen är lustfylld.

Elevernas tankar kring varför man ska läsa skönlitteratur i skolan visar att de främst tänker på mätbara kunskaper, kunskaper som är betygsgrundande men som i deras liv utanför skolan har mindre betydelse. Vi tror att en anledning till att de i första hand tänker på denna sortens kunskap kan vara att lärarna inte har diskuterat tillsammans med eleverna vad man mer kan vinna på att läsa skönlitteratur. Molloy (2003) poängterar att det är av vikt att eleverna får veta varför en viss text skall läsas. Vet de inte det, blir läsningen inte meningsfull för dem.

8.6 Konsekvenser av bokvalet

Molloy (2003) säger att det oftast är läraren som styr bokvalet. Chambers (1993) är noga med att poängtera att valet får betydelse eftersom allt vi läser har en effekt på oss. De flesta eleverna i vår undersökning tycker att bokvalet blir bättre om de själva får välja. Många har svarat att risken om någon annan väljer bok åt dem är att de får läsa en bok som de inte tycker om. Vid våra lärarintervjuer har vi insett att det är just detta som lärarna är rädda för då de väljer vilka böcker som skall läsas. Men risken finns, om eleverna ständigt får välja böcker själva, att de inte kommer vidare i sin läsutveckling eller inte får möta andra författare eller genrer än de är vana vid. Brodow och Rininsland (2005) menar att vinsten när eleverna själva får välja är att lusten till läsning växer. Då valen sker efter elevernas egna intressen kan läsandet bli mindre krävande.

Trots att det finns en rädsla hos de intervjuade lärarna att välja fel böcker tror vi att det finns tillfällen då läraren bör styra valen. Rädslan att välja fel kan böttna i okunskap om litteratur. Men, dels ligger det i lärarens uppdrag att låta eleverna få möjlighet att möta olika sorters böcker från olika tidsepoker och genrer, dels vet kanske inte eleverna själva hur de ska komma vidare och utmanas i sin utveckling. Denna undersökning har visat att lärare måste känna sina elever väl för att finna rätt böcker som kan leda dem vidare i utvecklingen, både läsutvecklingen och den personliga utvecklingen. Ett sätt för läraren att upptäcka vilka elever hon har är att låta eleverna skriva ett personligt brev till henne, där de berättar om sina läsminnen, sina intressen och sina personliga förhållanden. Något annat som läraren alltid måste ha i åtanke vid bokvalet är de didaktiska frågorna vad, hur och varför (en bok skall läsas) samt vem (skall läsa boken) och när, var och med vem (den skall läsas).

Olika arbeten med skönlitteratur kräver också olika typer av böcker. Detta kräver att lärare ständigt håller sig a jour med utbudet av böcker och att lärare tar hjälp av varandra men också

av bibliotekarier och elever. Lärare kan även ta hjälp av kommunala bibliotek och skolbibliotekscentraler som finns på de flesta större orter. Skolbibliotekscentraler kan ge förslag på olika temaarbeten, låna ut boklådor och hjälpa till med klassuppsättningar med tillhörande förslag på bearbetning. Både kommunala bibliotek och skolbibliotekscentraler kan låna ut böcker på CD eller kassett om detta behövs till elever med olika lässvårigheter. Detta gör att alla elever kan få samma förutsättningar att tillägna sig kunskap via skönlitteratur.

9 Sammanfattning

I denna sammanfattning redogör vi för resultaten av vår undersökning och vi fokuserar på vad resultaten kan få för konsekvenser för vår blivande yrkesroll.

I vår undersökning har vi kommit fram till att det är möjligt att nå en del mål i styrdokumentet för svenska, religion, historia och samhällskunskap och Lpo 94 med hjälp av skönlitteratur. Vi syftar då främst på de mål som kan leda till ökad livskunskap. Det enda som hindrar lärare att använda skönlitteratur för att nå målen är brist på kunskap och fantasi. Därför måste framför allt svensklärare hålla sig ajour med utbudet av böcker, ta för vana att på ett naturligt sätt väva in litteratur i undervisningen samt variera arbetssätt med och bearbetning av böcker. Risken är, om man aldrig vågar prova något nytt, att man fastnar i gamla spår och konsekvensen kan då till exempel bli att läraren låter eleverna skriva bokrecension efter bokrecension utan att det egentligen ger eleverna särskilt mycket.

Vi har kunnat utröna att lärarna saknar ord för att benämna den kunskap som skönlitterära texter kan ge eleverna. Det finns visserligen en medvetenhet hos lärarna att eleverna kan utveckla livskunskap med hjälp av litteraturen. Men eftersom de inte har några genomtänkta arbetssätt där målen är att komma åt dessa kunskaper via skönlitteratur, så anser vi att de inte har förstått hur bra litteraturen är för att nå dessa mål.

Precis som lärarna har inte heller eleverna ord för den kunskap de får av skönlitteraturen. Detta blir tydligt då de väljer att läsa böcker som berör dem, böcker som handlar om andra människors liv, relationer, kärlek, mobbning eller droger, men att de ändå bara nämner mätbara kunskaper då vi frågat vad de lär sig genom att läsa böcker. Slutsatsen blir, att för att både lärare och elever skall bli medvetna om vad skönlitteraturen kan ge, så måste lärare och elever tillsammans diskutera och prata om böcker och om det lästa. Lärarens roll blir att leda diskussionerna och boksamtalen, men elevernas frågor och funderingar kring texterna skall

vara kärnan i samtalen. Eftersom det är elevernas tankar och frågor kring det lästa måste läraren vara förberedd på att svåra och ibland känsliga ämnen kan tas upp.

Både vår litteraturstudie och våra lärarintervjuer har visat att det finns olika sätt att arbeta med skönlitteratur för att komma åt livskunskapsfrågor. Endast brist på kunskap, engagemang och fantasi sätter hinder för arbetet. Huvudsaken är att eleverna känner att det de har upplevt genom texten är viktigt och att de får respons på sina tankar, både muntlig och skriftlig. Vid arbete med skönlitteratur är det oerhört viktigt att poängtera för eleverna att inga tankar eller frågor är fel. Olika texter får olika betydelse beroende på vem det är som läser. Genom att eleverna får känna att deras åsikter är viktiga och att de får göra sina röster hörda, lär de sig att hitta sig själva och våga stå för vem de är. Det stärker dem och hjälper dem på vägen mot att bli vuxna.

Livskunskap kan man också komma åt genom att komplettera böckerna med film eller teater. Filmen har idag stor betydelse för eleverna och de är väl insatta i detta medium. Därför blir filmen ett tacksamt komplement. Idag är många böcker filmatiserade, både klassiker och nyare ungdomslitteratur. Många böcker finns även som teateruppsättningar.

För att arbeten med skönlitteratur skall bli givande måste läraren skapa ett naturligt intresse för böcker hos sina elever. Vår uppfattning är att lärarna pratar för lite om böcker med sina elever. Bara en av de intervjuade lärarna hade ett naturligt och spontant sätt att förhålla sig till böcker och elevernas läsning. Vi har dragit slutsatsen att om lärarna själva har ett stort litteraturintresse och kan förmedla detta till andra, blir det lättare att påverka eleverna inställning till litteratur i en positiv riktning.

Vår undersökning har visat att eleverna helst vill välja böcker själva eftersom de annars är rädda att de ska få läsa en dålig bok. Undersökningen visade vidare att våra intervjuade lärare känner rädsla då de ska välja böcker. Vår uppfattning är, efter att ha tagit del av facklitteraturen, att god kunskap om utbudet av ungdomsromaner och god kunskap om eleverna leder till att det blir lättare att välja rätt böcker. Visst ska eleverna få välja böcker själva, men inte alltid. Väljer eleverna ständigt böckerna som skall läsas, blir risken att de fastnar i sin läsutveckling och inte får möta nya tankesätt och andra människors livsvillkor under olika tider och förhållanden. Det ligger i lärarens uppdrag att låta eleverna möta olika typer av böcker. Genom att ta hjälp av sina kollegor och bibliotekarier och genom att ta del av

och ge med sig av olika arbetssätt, tips och idéer, kan arbetet med skönlitteratur bli lättare och roligare och gynna alla. Vi övertygade om, att kunniga och engagerade lärare kan förmedla till eleverna, att läsning av skönlitteratur kan bli en källa till lust, glädje, tröst, något som berikar livet och ger kunskap.

Litteraturförteckning

Bommarco mfl, (1988). *Läsa för livet. Svenskundervisning på högstadiet.* Litteraturfrämjandet. Småland. ISBN: 91-7448-483-4

Brodow, Bengt & Rininsland, Kristina (2005). *Att arbeta med skönlitteratur i skolan – praktik och teori.* Lund: Studentlitteratur. ISBN: 91-4403812-7

Chambers, Aidan (1993). *Böcker inom oss.* Stockholm: Rabén & Sjögren bokförlag. ISBN: 91-29-65542-5

Dysthe, Olga (1996). *Det flerstämmiga klassrummet.* Lund: Studentlitteratur. ISBN: 91-44-61631-7

Hellstrand, Åke & Lindqvist, Ola (1998). *Den historiska berättelsen i undervisningen.* Stockholm: Dialogos Förlag. ISBN: 91-7504-145-6

Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun.* Lund: Studentlitteratur. ISBN: 91-4400185-1

Landvik-Duregård, Maria (2004). ” ’Varma böcker’ saknas i de svenska klassrummen”. *Lärarnas tidning.* Nr 9

Läraryrket (2002). *Lärarens handbok.* Stockholm: Arto Dito. ISBN: 91-85096-830

Molloy, Gunilla (1996). *Reflekterande läsning och skrivning.* Lund: Studentlitteratur. ISBN: 91-44-61861-1

Molloy, Gunilla (2003). *Att läsa skönlitteratur med tonåringar.* Lund: Studentlitteratur. ISBN: 91-44-03007-X

Persson, Magnus (2000). *Populärkulturen och skolan.* Lund: Studentlitteratur. ISBN: 91-44-01413-9

Smith, Frank (1997). *Läsning.* Stockholm: Lieber AB. ISBN: 47-04984-7

Trost, Jan (2001). *Enkätboken.* Lund: Studentlitteratur. ISBN: 91-44-01816-9

Ulfgard, Maria (2002). *För att bli kvinna – och av lust.* Falun: Scandbook AB. ISBN: 91-3232849-4

Övriga källförteckning

Ingemansson, Mary. Föreläsning *Historiemedvetenhet och skönlitteratur.* 2005-11-09. Högskolan Kristianstad.

Skolverket. Kursplaner och betygskriterier. Hämtat från <<http://www.skolverket.se>> Hämtat 2005-08-30

Bilaga 1

Intervjufrågor till lärarna

1. Hur mycket utgår du från styrdokumentet när du planerar ditt arbete med litteratur?
2. I vilken utsträckning använder du dig av skönlitteratur i undervisningen?
3. I vilka ämnen använder du skönlitteratur?
4. Hur arbetar ni med skönlitteratur?
5. Hur väljer du vilka böcker som skall läsas?
6. Vad blir konsekvenserna av vem som styr ditt val av litteratur?
7. Hur får du som lärare dina elever intresserade av den litteratur som du har tänkt använda i undervisningen?
8. Vad tycker du att en bra ungdomsroman skall innehålla?
9. Vad lär dina elever sig genom att läsa skönlitteratur?

Bilaga 2

Enkätfrågor till elever

Sätt kryss: Pojke___ Flicka___

Ringa in ett eller flera av de svarsalternativ som passar bäst!

1. Vad tycker du om att läsa skönlitteratur i skolan?
  - Intressant
  - Lärorikt
  - Roligt
  - Tråkigt
  - Meningslöst

2. Vem väljer vilka böcker ni läser i klassen?
  - Läraren
  - Eleverna
  - Läraren och eleverna gemensamt
  - Bibliotekarien
  - Någon annan, nämligen_____

3. Har det någon betydelse för dig vem det är som väljer skönlitteraturen som skall läsas?
T ex, är det någon skillnad om läraren ensam väljer bok eller om eleverna själva väljer?
  - Om ja, på vilket sätt_____

  - Om nej, på vilket sätt_____

4. I vilka ämnen läser ni skönlitteratur?
  - Svenska
  - Historia
  - Samhällskunskap
  - Religion
  - Andra ämnen, nämligen..._____

5. Vilka ämnen är du mest intresserad av att läsa om när det gäller skönlitteratur?
Svarsalternativ:
  - Kärlek – relationer - vänskap
  - Identitet
  - Sexualitet
  - Könroller
  - Utseendefixering
  - Mobbning
  - Droger
  - Etik och moral
  - Annat, nämligen_____

6. Varför läser du skönlitteratur i skolan?

---

7. Vilken typ av böcker eller författare vill du helst läsa i skolan och varför?

---

8. Hur många böcker läser du under ett läsår?
